

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA
KATEDRA ROZVOJOVÝCH STUDIÍ

Dominika Turcerová

ĽUDSKO-PRÁVNÉ A DEMOKRATIZAČNÉ ASPEKTY
EURÓPSKEJ POLITIKY SUSEDSTVA

Bakalárska práca

Olomouc 2013

Vedúci práce: Mgr. Zdeněk Opršal, Ph.D.

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne na základe použitých zdrojov, ktoré sú riadne odcitované a uvedené v záverečnej časti práci.

V Olomouci, dňa 24. apríla 2013

.....

Touto cestou by som rada poďakovala vedúcemu bakalárskej práce, Mgr. Zdeňkovi Opršalovi, Ph.D. za odborné vedenie, venovaný čas, cenné rady a priateľský prístup. Ďalej by som rada poďakovala svojej rodine za podporu a jazykové korektúry v práci.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Dominika TURCEROVÁ**
Osobní číslo: **R10285**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Ľudsko-právne a demokratizačné aspekty Európskej politiky susedstva**
Zadávací katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cieľom práce je predovšetkým analyzovať vybrané aspekty Európskej politiky susedstva, konkrétne zamerané na oblasť ľudských práv a demokratizácie, v štátoch spolupracujúcich s Európskou úniou v rámci Európskej politiky susedstva. V práci je zároveň sledovaný možný vplyv Európskej politiky susedstva na vznik a priebeh fenoménu Arabská jar.

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 10 - 15 tisíc slov
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

Council of the European Union. EU annual report on human rights 2005. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2005. EMERSON, Michael; AYDIN, Senem. Democratisation in the European neighbourhood. Brussels: Centre for European Policy Studies, 2005. European Commission. The Barcelona Process: the Europe-Mediterranean partnership: 2001 review. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2001. GRANT, Charles. A new neighbourhood policy for the EU. CER, 2011. ;www.cer.org.uk/pdf/pb_grant_neighbourhood_11march11.pdf;. KEUKELEIRE, Stephan; MACNAUGHTAN, Jennifer. The foreign policy of the European Union. Basingstoke; New York, N.Y.: Palgrave Macmillan, 2008.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Zdeněk Opršal, Ph.D.**
Katedra rozvojových studií

Datum zadání bakalářské práce: **9. května 2012**
Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2013**

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 9. května 2012

Obsah

Zoznam obrázkov.....	7
Zoznam použitých skratiek.....	8
Úvod.....	9
Ciele práce a metodológia.....	10
1. Európska politika susedstva.....	12
1.1 Spolupráca s južnými susedmi.....	16
1.2 Spolupráca s východnými susedmi.....	18
1.2.1 Východné partnerstvo.....	19
1.2.2 Čiernomorská synergia.....	21
2. Ľudské práva a demokratizácia v Európskej politike susedstva.....	24
2.1 Trest smrti.....	26
2.2 Mučenie a iné kruté, neľudské a ponižujúce zaobchádzanie a trestanie.....	27
2.3 Práva žien a detí.....	28
2.4 Sloboda vierovyznania.....	30
2.5 Sloboda prejavu, sloboda médií a právo na informácie.....	31
2.6 Sloboda zhromažďovania sa a združovania.....	33
2.7 Volebné právo a podpora pri voľbách.....	35
2.8 Podpora demokracie a demokratizácia.....	37
3. Európska politika susedstva a Arabská jar.....	39
3.1 Vplyv Arabskej jari na Európsku politiku susedstva a jej prípadnú reformu.....	40
Záver.....	45
Zhrnutie.....	47
Summary.....	47
Zoznam zdrojov.....	48
Zoznam príloh.....	54
Prílohy.....	55

Zoznam obrázkov

<i>Obrázok 1:</i> Mapa Európskej únie a jej partnerské krajiny v susedstve.....	13
<i>Obrázok 2:</i> Mapa Únie pre Stredomorie.	18
<i>Obrázok 3:</i> Mapa Východného partnerstva.....	21
<i>Obrázok 4:</i> Mapa Čiernomorskej synergie.....	23

Zoznam použitých skratiek

AAs	Dohody o pridružení (<i>Association Agreements</i>)
BSS	Čiernomorská synergia (<i>Black Sea Synergy</i>)
DCFTA	Rozsiahla a komplexná zóna voľného obchodu (<i>Deep and Comprehensive Free Trade Area</i>)
EaP	Východné partnerstvo (<i>Eastern Partnership</i>)
EHS	Európske hospodárske spoločenstvo (<i>European Economic Community</i>)
EIDHR	Európsky nástroj pre demokraciu a ľudské práva (<i>The European Instrument for Democracy and Human Rights</i>)
EK	Európska komisia (<i>European Commission</i>)
ENP	Európska politika susedstva (<i>European Neighbourhood policy</i>)
ENI	Nástroj európskeho susedstva (<i>European Neighbourhood Instrument</i>)
ENPI	Európsky susedský a partnerský nástroj (<i>European Neighbourhood and Partnership Instrument</i>)
EU	Európska únia (<i>European Union</i>)
Euro-Med	Euro-Stredomorské partnerstvo (<i>Euro-Mediterranean Partnership</i>)
GMP	Globálna Stredomorská politika (<i>Global Mediterranean Policy</i>)
MEDA	Opatrenie na podporu (z francúzskeho originálu <i>Mesures D'Accompagnement</i>)
PCAs	Dohody o partnerstve a spolupráci (<i>Partnership and Cooperation Agreements</i>)
TACIS	Technická podpora pre krajiny Spoločenstva nezávislých štátov (<i>Technical Aid to the Commonwealth of Independent States</i>)
UfM	Únia pre Stredomorie (<i>Union for the Mediterranean</i>)
WTO	Svetová obchodná organizácia (<i>World Trade Organisation</i>)

Úvod

„Naša politika susedstva nám poskytuje koherentný prístup, ktorý zabezpečuje, že celá Európska únia je zaviazaná k hlbším vzťahom so všetkými našimi susedmi. Súčasne nám umožňuje vyvíjať vzťahy pripravené presne na mieru s každou krajinou.“

Štefan Füle, Komisar pre rozširovanie a Európsku politiku susedstva

Európska únia ako moderný globálny aktér venuje svoju pozornosť a podporu nielen svojim 27 členským štátom, ale aj krajinám a regionálnym zoskupeniam za svojimi hranicami. Veľký dôraz v rámci svojej zahraničnej politiky kladie práve na partnerskú strategickú kooperáciu so svojimi susednými štátmi. Európska politika susedstva, ktorá vznikla v roku plnom zmien v EU, v roku 2004, zastrešuje toto partnerstvo s cieľom udržiavať pevné a priateľské vzťahy. Súčasťou Európskej politiky susedstva je 16 partnerských krajín, ktoré sú zároveň organizované v menších zoskupeniach teda v Únii pre Stredozemie, Východnom partnerstve a Čiernomorskej synergii.

V poslednej dobe narastá potreba podpory demokracie a ľudských práv vo svete. Európska únia podporuje mnohé krajiny pri procesoch budovania či prechodu k demokracii ako aj pri dodržiavaní ľudských práv a to nie len na svojom rozsiahlom území, ale aj za svojimi hranicami, v svojom susedstve. Už v minulosti EU podporovala transformáciu vtedajších postkomunistických krajín, ktoré sa v roku 2004 a 2007 stali členmi Európskej únie. Po udalostiach, známych ako Arabská jar, ktoré nastali postupne od roku 2010 v celej severnej Afrike aj na Blízkom východe je táto potreba ešte silnejšia, nakoľko arabské krajiny prechádzajú obdobím budovania demokracie. Postupne sa menia politické reprezentácie jednotlivých štátov a nastáva zásadné obdobie v oblasti spolupráce EU a partnerských krajín v rámci politiky susedstva. Aj z toho dôvodu bolo potrebné pripraviť reformu Európskej politiky susedstva.

Ciele práce a metodológia

Cieľom bakalárskej práce je charakterizovať Európsku politiku susedstva a poskytnúť pohľad na oblasť ľudských práv a demokratizácie v rámci tejto politiky. V práci je tiež kladený dôraz na zhodnotenie možného spojenia medzi politikou susedstva a fenoménom Arabská jar. Zároveň je cieľom nájsť odpoveď na výskumnú otázku: *Ovplyvnila Arabská jar potrebu reformovať Európsku politiku susedstva?*

V úvodnej časti práce je predstavená Európska politika susedstva ako celok a zároveň sú predstavené aj jej jednotlivé zložky. Medzi ne možno zaradiť Úniu pre Stredozemie, ktorá zastrešuje spoluprácu s južnými susedmi Európskej únie. Ďalej je venovaná pozornosť Východnému partnerstvu, ktorého cieľom je kooperácia so susedmi z východnej Európy. V závere prvej kapitoly je taktiež stručne predstavená Čiernomorská synergia, teda regionálne združenie štátov, ktoré zdieľajú hranice s Čiernym morom. Druhá časť práce sa zameriava na ľudsko-právne a demokratizačné aspekty politiky susedstva. V tejto kapitole je analyzovaná rozsiahla oblasť ľudských práv a demokratizácie na konkrétnych príkladoch z partnerských krajín EU, a to najmä v oblastiach ako je trest smrti, mučenie a iné kruté, neľudské a ponižujúce zaobchádzanie a trestanie, práva žien a detí, sloboda vierovyznania, sloboda prejavu, sloboda médií a právo na informácie, sloboda zhromažďovania a združovania, volebné právo a podpora pri voľbách a taktiež podpora demokracie a demokratizácia. Posledná, tretia kapitola, má za úlohu zhodnotiť možný vzťah medzi Európskou politikou susedstva a Arabskou jarou. V tejto časti je pozornosť venovaná už len južným susedom Európskej únie. Situácia po vzniku Arabskej jari svojim spôsobom ovplyvnila Európsku úniu, ktorá vážne zvažila prípravu reformy politiky susedstva zameranej viac na politickú oblasť s dôrazom kladeným na podporu demokratizácie. V tejto kapitole sú tiež stručne spomenuté problémy politiky susedstva, ktorým čelila Európska únia pred reformou svojho nástroja pre spoluprácu s partnerskými krajinami.

Pri spracovaní bakalárskej práce bola použitá rešeršno-kompilačná metóda. V práci sú využívané predovšetkým elektronické zdroje, medzi ktorými sa nachádzajú odborné články ako aj oficiálne správy z inštitúcií Európskej únie. V bakalárskej práci sú použité taktiež knižné zdroje, ale veľká časť autorov sa témy dotýka len okrajovo. Medzi najprínosnejšie zdroje využité v úvodnej časti práce možno zaradiť kapitolu *Everybody Needs Good Neighbours: The EU and its Neighbourhood* od trojice autorov

Khasson, Vasilyan a Vos. Článok *The Outsiders: The European Neighbourhood Policy* od Karen Smith doplnil prvú kapitolu práce o informácie najmä z histórie Európskej politiky susedstva. V tejto časti práce boli tiež využité informácie z Európskej komisie. V jednotlivých podkapitolách sú použité zdroje ako knižné, tak internetové. Následne v druhej kapitole práce sú, vzhľadom na aktuálnosť témy, použité predovšetkým výročné správy a reporty z Európskej únie spracované Európskou službou pre vonkajšiu činnosť, ďalšie správy z organizácie Amnesty International a organizácie Human Rights Watch. V rámci podkapitoly o demokratizácii boli použité informácie napríklad aj z knihy *Democratization* od autorov Haerpfer, Bernhagen, Inglehart a Welzel. V záverečnej časti práce zameranej na Arabskú jar boli využité oficiálne správy Európskej komisie reagujúce na aktuálnu situáciu v arabských krajinách. Veľmi prínosné a kriticky pojaté informácie boli získané z článku *After the revolution: The EU and the Arab Transition* od Tima Behra, z francúzskeho think tanku Notre Europe. Medzi ďalších autorov, z ktorých bolo v tejto kapitole čerpané, možno zaradiť Michaela Brtnického a Charlesa Granta. Dostupné zdroje sú vo viacerých jazykoch, spomedzi ktorých prevláda jazyk anglický. Všetky použité zdroje sú riadne odcitované a uvedené v abecednom zozname na konci práce.

V texte práce sa vyskytujú aj rôzne skratky, ktoré sú uvedené v zozname v úvodnej časti práce v plnom znení ako v slovenskom, tak aj v anglickom jazyku. Väčšina použitých skratiek vychádza z originálneho názvu, niektoré sú však tvorené zo slovenského prekladu (napr. EK – Európska komisia). V rámci práce sú použité pre ilustráciu viaceré mapy partnerských krajín spolupracujúcich s Európskou úniou. V záverečnej sekcii sa tiež nachádzajú prílohy, v ktorých sú spracované tabuľky s doplnkovými informáciami. Na tieto prílohy je viditeľne odkazované v priebehu práce.

1. Európska politika susedstva

„Dokonca aj v období globalizácie je geografia stále dôležitá. Je v európskom záujme, aby krajiny na našich hraniciach boli dobre riadené. Susedia, ktorí sú zapojení do násilných konfliktov, slabé štáty, v ktorých prekvitá organizovaný zločin, nefungujúce spoločnosti alebo explodujúci rast obyvateľstva na hraniciach, to všetko predstavuje problémy pre Európu. Začlenenie prístupujúcich krajín zvyšuje našu bezpečnosť, ale aj približuje EU tesnejšie k problémovým oblastiam. Našou úlohou je podporovať okruh dobre riadených krajín na východe Európskej únie a na hraniciach Stredozemia, s ktorými sa môžeme tešiť z úzkych vzťahov a spolupráce.“ Európska bezpečnostná stratégia. (Európska komisia, 2006)

Európska politika susedstva (ENP) je nástroj Európskej únie, vďaka ktorému dochádza k spolupráci so štátmi susediacimi s EU. Zároveň je to rámec pre vzťahy s tými susednými krajinami, ktoré nemajú okamžitú alebo strednodobú perspektívu členstva v Európskej únii. (Khasson et al., 2008) Na ostatných susedov EU sa vzťahujú iné politiky, medzi ktoré patria napríklad *Európska zóna voľného obchodu*¹, *rozšírenie*² a *strategické partnerstvo s Ruskou federáciou* (Európska komisia, 2006).

Zásadnou udalosťou, ktorá prispela k samotnému vzniku ENP, bolo veľké rozšírenie Európskej únie o desať nových členov v roku 2004. Vtedy sa hranice celej EU posunuli ďalej na východ a tým sa zmenila samozrejme politická geografia celej Únie. Počiatky politiky susedstva však siahajú do roku 2002, keď sa Veľká Británia snažila presadiť takzvanú iniciatívu „širšej Európy“, ktorá mala byť zacielená na Bielorusko, Moldavsko, Rusko a Ukrajinu³. V decembri 2002 dánske predsedníctvo v Rade Európskej únie schválilo túto ideu, ale zahrnulo do iniciatívy aj južné stredozemné štáty. V júni 2004, po lobovaní zo strany Kaukazských republík⁴, sa Komisia rozhodla rozšíriť túto iniciatívu aj o Arménsko, Azerbajdžan a Gruzínsko. Svoju účasť na iniciatíve odmietlo Rusko a radšej uprednostnilo rozvinutie spolupráce s Európskou úniou na „rovnejšej“ úrovni v štyroch spoločných oblastiach (ekonomika; sloboda,

¹ Členmi Európskej zóny voľného obchodu sú: Island, Lichtenštajnsko, Nórsko a Švajčiarsko.

² V rámci rozšírenia EU má v súčasnosti Chorvátsko status **prístupujúcej krajiny** (oficiálny vstup 1.7.2013). Medzi **kandidátske krajiny** sú zaradené bývala Juhoslovanská republika Macedónsko, Island, Čierna Hora, Srbsko a Turecko; **potenciálnymi kandidátskymi krajinami** sú Albánsko, Bosna a Hercegovina a tiež Kosovo. (EC, 2012 b)

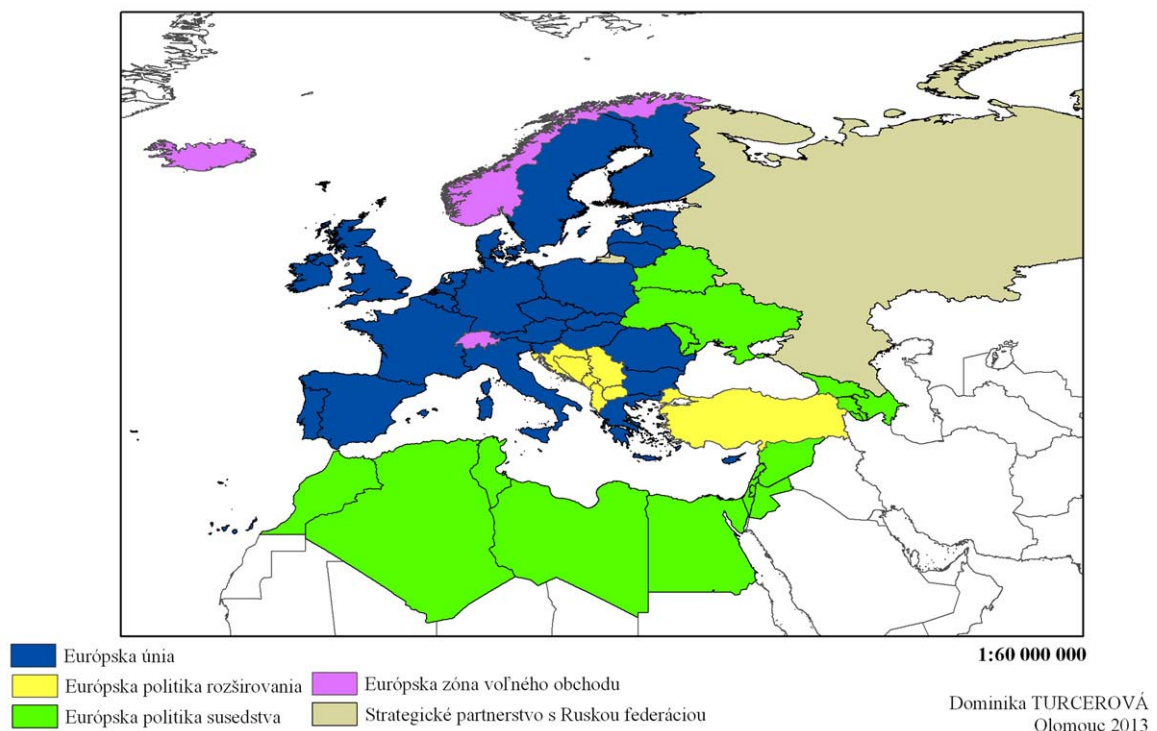
³ juhovýchodné európske krajiny, ktoré už boli súčasťou stabilizačných a asociačných procesov mali byť vynechané

⁴ a taktiež po „ružovej“ revolúcii v Gruzínsku, ktorá prebehla mierovou cestou

bezpečnosť a spravodlivosť; vonkajšia bezpečnosť; výskum a vzdelávanie). V roku 2004 sa zároveň zmenil názov z pôvodnej Iniciatívy širšej Európy na Európsku politiku susedstva. (Smith, 2005)

Susedné krajiny dnes vytvárajú heterogénnu skupinu s rozdielnymi úrovňami ekonomického a politického rozvoja. ENP zastrešuje 16 susedov EU smerom na východ a tiež popri južných a východných pobrežiach Stredozemného mora, menovite Alžírsko, Arménsko, Azerbajdžan, Bielorusko, Egypt, Gruzínsko, Izrael, Jordánsko, Libanon, Líbyu, Moldavsko, Maroko, Palestínsku samosprávu, Sýriu, Tunisko a Ukrajinu. (Khasson et al., 2008)

Európska únia a jej partnerské krajiny v susedstve

Obrázok 1: Mapa Európskej únie a jej partnerské krajiny v susedstve.

Zdroj: Spracované autorkou s využitím programu ArcGis 10 (2013)

Európska únia v rámci ENP ponúka svojim susedom privilegované vzťahy, založené na vzájomných záväzkoch voči spoločným hodnotám (demokracia a ľudské práva, právny štát, dobré vládnutie, princípy trhovej ekonomiky a udržateľný rozvoj). Politika susedstva funguje zároveň nad rámcom existujúcich vzťahov, aby mohla ponúknuť

politické pridruženie, hlbšiu ekonomickú integráciu, zvýšenú mobilitu a väčší kontakt medzi ľuďmi. (European Commission – EC, 2010)

Jedným z kľúčových nástrojov Európskej politiky susedstva, ktoré uzatvára EU s každým partnerom sú bilaterálne akčné plány. Tie nastavujú agendu politických a ekonomických reforiem s krátkodobými a strednodobými prioritami v rozmedzí tri až päť rokov. Po vypršaní platnosti prvých akčných plánov sú prijaté ďalšie dokumenty. Akčné plány musia byť vo všeobecnosti schválené príslušnými Radami pre pridruženie a spoluprácu. Kapitoly sú rovnaké pre každú krajinu⁵, ale obsah sa líši v závislosti od konkrétnej situácie. (Khasson et al., 2008) Doposiaľ neboli akčné plány dohodnuté a plne aktivované pre Alžírsko, Bielorusko, Líbyu a Sýriu (EC, 2010). Hoci Alžírsko je s Európskou úniou spojené Dohodou o prístupí z roku 2002, ktorá vstúpila do platnosti v roku 2005. Neskôr v decembri 2011 vedenie krajiny oficiálne prejavilo záujem o začiatok prieskumných vyjednávaní, ktoré by postupne viedli k prijatiu Akčného plánu ENP. Nasledovať mali dve kolá neformálnych diskusií na pracovnej úrovni, kedy prvé sa konalo v Bruseli 17. až 18. októbra 2012 a druhé kolo sa malo konať v Alžíri na začiatku roku 2013. (EC, 2013 a) V prípade Líbye nebol ku dňu 20.3.2013 aktivovaný akčný plán ENP. Európska únia však podporuje možnosť otvorenia a normalizovania bilaterálnych vzťahov s krajinou aj vďaka prístupu Líbye k procesu transformácie predovšetkým v oblasti verejnej správy, migrácie a bezpečnosti. (EC, 2013 b) Sýria je v súčasnosti vo vnútroštátnom ozbrojenom konflikte, ktorý spôsobuje rozsiahle škody. Európska únia v reakcii na túto situáciu pozastavila bilaterálnu spoluprácu ako aj prípravu prijatia akčného plánu. Napriek tomuto stavu obyvatelia krajiny využívajú humanitárnu pomoc od EU. (EC, 2013 c) Bielorusko je súčasťou ENP, ale z dôvodu nepriaznivej politickej situácie v krajine nebol doposiaľ vytvorený a prijatý Akčný plán. Krajina však s Európskou úniou spolupracuje na multilaterálnej úrovni ako člen iniciatívy Východného partnerstva. (European External Action Service – EEAS, nedatované a)

Európska politika susedstva, ktorá je predovšetkým bilaterálnou politikou medzi Európskou úniou a každou partnerskou krajinou, je ďalej obohatená o regionálne a multilaterálne kooperačné iniciatívy, konkrétne o: *Východné partnerstvo* (zahájené

⁵ Politický dialóg a reformy; ekonomická a sociálna spolupráca a rozvoj obchodne zameranej problematiky, trhové a regulačné reformy; spolupráca v otázkach justície, slobody a bezpečnosti; sektorové problémy ako doprava, energetika, informačná spoločnosť, životné prostredie, veda a výskum; ľudská dimenzia: medziludské kontakty, občianska spoločnosť, vzdelanie, verejné zdravie.

v Prahe v máji 2009), *Úniu pre Stredozemie* (prípadne Euro-Stredomorské partnerstvo, známe aj ako Barcelonský proces, opätovne zahájené v Paríži v júli 2008), a *Čiernomorskú Synergiu* (zahájenú v Kyjeve vo februári 2008). (EC, 2010)

Michal Thim (2009) tvrdí, že hoci Európska politika susedstva mala pozitívny ohlas, veľmi skoro sa začali prejavovať jej limity. Predovšetkým vo vnútri Európskej únie sa začali objavovať rozdelení zástancovia južnej dimenzie a východnej dimenzie. Karen E. Smith (2005) dodáva, že v reakcii na túto situáciu boli južné stredomorské štáty zaradené do ENP. Hlavným dôvodom bolo nastolenie rovnováhy medzi južnou a východnou dimenziou, ako reakcia južných členských aj nečlenských krajín. Práve dve dimenzie vo vnútri politiky susedstva môžu vytvárať nepríjemné vzťahy, nakoľko východoeurópske krajiny sú vnímané ako potenciálni budúci členovia EU, zatiaľ čo stredomorské krajiny za prípadných kandidátov na členstvo v Európskej únii považované nie sú.

Celá Európska politika susedstva je financovaná pomocou Európskeho susedského a partnerského nástroja (ENPI), ktorý zahŕňa partnerské krajiny Európskej politiky susedstva, konkrétnejšie bývalé sovietske republiky vo východnej Európe a južnom Kaukaze, a tiež krajiny v Stredomorí. ENPI zabezpečuje finančnú podporu pre aktivity, ktoré sú súčasťou bilaterálnych dohôd Európskej Komisie s týmito angažovanými krajinami a zameriava sa predovšetkým na podporu implementácie Akčných plánov v rámci Európskej politiky susedstva. Európsky susedský a partnerský nástroj zároveň nahrádza TACIS a MEDA⁶, ktoré do roku 2006 regulovali podporu pre krajiny v rámci Spoločenstva nezávislých štátov ako aj Stredozemného regiónu. (Keukeleire, MacNaughtan, 2008) V decembri 2011 Európska komisia prijala legislatívny návrh nového finančného nástroja, teda Nástroja európskeho susedstva (ENI – European Neighbourhood Instrument), ktorým sa od roku 2014 nahradí súčasný nástroj ENPI. Vďaka tejto zmene sa ďalej posilní prepojenie medzi politikou a pomocou, zavedie sa väčší rozdiel vo finančných balíkoch pridelených partnerským krajinám na základe motivácie a nástroj bude tiež obsahovať zjednodušené ustanovenia pre cezhraničnú spoluprácu na vonkajších hraniciach EU. (ESVČ, 2012)

⁶ **TACIS** – Technická podpora pre krajiny Spoločenstva nezávislých štátov.

MEDA – Opatrenia na podporu (*z francúzskeho originálu: Mesures D'Accompagnement*), finančný nástroj zameraný na podporu stredomorských partnerských krajín.

1.1 Spolupráca s južnými susedmi

Únia pre Stredozemie (UfM) alebo Euro-Stredomorské partnerstvo, známe tiež ako Barcelonský proces sú rôzne pomenovania pre projekt Európskej únie zameraný na kooperáciu s južnými susedmi EU, ktorý sa postupne menil v priebehu času. Zároveň však Euro-Stredomorské partnerstvo, Európska politika susedstva a Únia pre Stredozemie nezahŕňa úplne rovnaké skupiny štátov (Cardwell, 2010).

Bruselský think-tank European Institute for Research on Mediterranean and Euro-Arab Cooperation uvádza, že z historického hľadiska boli uzatvorené prvé preferenčné dohody medzi Európskym hospodárskym spoločenstvom (EHS) a krajinami Maghrebu⁷ v roku 1969. V rámci Globálnej stredomorskej politiky (GMP)⁸ Európske spoločenstvo vyjednávalo niekoľko bilaterálnych obchodných a kooperačných dohôd so stredozemnými krajinami⁹. Osobitný režim dohôd bol vyjednaný s Gréckom, Tureckom, Maltou a Cyplom ako eventuálnymi potenciálnymi členmi EHS a neskôr EU. Európske hospodárske spoločenstvo nakoniec podpísalo medzi rokmi 1975 až 1977 prvé GMP dohody zamerané na komerčnú, finančnú, ekonomickú a sociálnu spoluprácu s Izraelom, Marokom, Alžírskom, Tuniskom, Egyptom, Jordánskom, Libanom a Sýriou. V 80. a 90. rokoch došlo k niekoľkým zmenám, ktoré boli spojené so vstupom Grécka, Portugalska a Španielska do EHS a tiež prijatím takzvanej Renovovanej stredomorskej politiky v roku 1990. (MEDEA Institute, nedatované)

Barcelonská konferencia v roku 1995 dohromady spojila 15 členských krajín EU spolu s 12 pozvanými stredomorskými partnermi – Alžírskom, Cyplom, Egyptom, Izraelom, Libanom, Jordánskom, Maltou, Marokom, Palestínskou samosprávou, Sýriou, Tuniskom a Tureckom ako rámec na spravovanie bilaterálnych aj regionálnych vzťahov. Všetci účastníci podpísali Barcelonskú deklaráciu, ktorá predstavovala začiatok založenia takzvaného globálneho partnerstva, vďaka politickému dialógu, rozvoju ekonomickej a finančnej spolupráce a tiež vďaka väčšiemu dôrazu kladenému na sociálnu, kultúrnu a ľudskú oblasť. Ako výsledok dohôd z Barcelonskej deklarácie vzniklo Euro-Stredomorské partnerstvo. V roku 1999 bol Líbyi ponúknutý status pozorovateľa v Euro-Med a od roku 2002 boli nadviazané oficiálne vzťahy medzi touto

⁷ Konkrétne s Marokom, Alžírskom a Tuniskom

⁸ Založená v roku 1972

⁹ Výnimkou bolo Albánsko a Líbya

krajinou a Európskou úniou, po tom ako boli zrušené sankcie OSN pre Líbyu. (Cardwell, 2010; EEAS, nedatované b)

S vytvorením Európskej politiky susedstva v roku 2004 sa stalo z Barcelonského procesu multilaterálne fórum dialógov a spolupráce medzi EU a stredomorskými partnerskými krajinami. Bilaterálne vzťahy sú spravované v rámci ENP a pomocou Asociačných dohôd ušitých podľa potrieb s každou partnerskou krajinou. (EEAS, nedatované b)

V júni 2007 chcel francúzsky prezident Nicolas Sarkozy vytvoriť takzvanú Úniu pre Stredomorie¹⁰ ako nový základ pre vzťahy s krajinami na oboch brehoch Stredozemného mora. UfM sa začala 13. júla 2008 na summite v Paríži ako pokračovanie Euro-Stredomorského partnerstva, založeného na Barcelonskej konferencii. Signatármi spoločnej Parížskej deklarácie, ktorá vzišla zo summitu, bolo všetkých 27 členov EU spolu s partnerskými krajinami Barcelonskej deklarácie. K UfM bolo prizvané aj Albánsko, Bosna a Hercegovina, Čierna Hora, Chorvátsko, Mauritánia a Monako. Po uvoľnení napätých oficiálnych vzťahov medzi EU a Líbyou, bola prizvaná aj táto krajina, ale vtedajší vodca Muammar al-Kadáfí odmietol účasť. (Cardwell, 2010; Secretariat of the UfM, 2013)

Pôvodne bola táto únia zameraná len na stredomorské krajiny¹¹ a tiež bolo potrebné zahrnúť Stredomorskú investičnú banku. Zároveň mala podľa pôvodného návrhu UfM predstavovať alternatívu k členstvu v EU (konkrétne v prípade Turecka). Ale po vlne kritiky od ostatných členských krajín Európskej únie, bola UfM rozšírená o všetkých 27 členov a taktiež bola prezentovaná ako medzistupeň k členstvu v EU pre Tureckú republiku. V mnohých cieľoch a oblastiach sa Únia pre Stredomorie podobá na Barcelonský proces. Napríklad má svoje inštitucionálne sídlo v Barcelone, má rotujúce predsedníctvo (zložené z jedného člena Európskej únie a jedného nečlenského štátu), a skladá sa zo 43 členov, teda z 27 členských štátov a 16 susedných krajín. (McCormick, 2011)

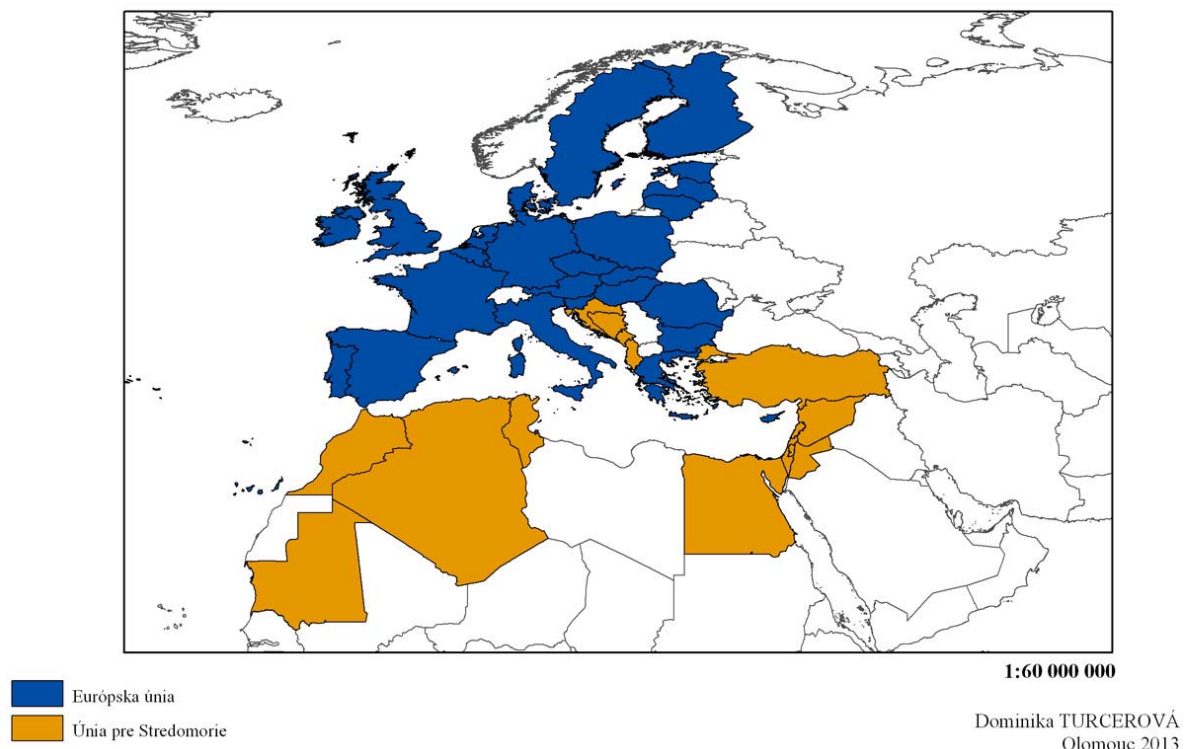
Únia pre Stredomorie predstavuje rámec pre politické, ekonomické a sociálne vzťahy medzi Európskou úniou a južnými a východnými stredomorskými krajinami, ktoré je inšpirované a prepojené s cieľmi Barcelonskej deklarácie z roku 1995, menovite

¹⁰ Francúzsky originál: 'Union de la méditerranée'

¹¹ Tie mohli podľa návrhu v rámci UfM využívať európske fondy.

sa jedná o snahu o vytvorenie oblasti mieru, stability, bezpečnosti a zdieľanej ekonomickej prosperity, ako aj rešpektu pre demokratické princípy, ľudské vzťahy a základné slobody a tiež podporu porozumenia medzi kultúrami a civilizáciami v stredomorskom regióne. (Secretariat of the UfM, 2013)

Únia pre stredomorie

Obrázok 2: Mapa Únie pre Stredomorie.

Zdroj: Spracované autorkou s využitím programu ArcGis 10 (2013).

1.2 Spolupráca s východnými susedmi

Jedným z prvých dôležitých krokov vedúcich k vzniku spolupráce v rámci ako Východného partnerstva, tak Čiernomorskej synergie bolo rozšírenie Európskej únie smerom na východ v roku 2004 a následne v roku 2007, ktoré vytvorilo okamžitú potrebu vysporiadať sa s neistotami v blízkosti postsovietskeho priestoru, konkrétne s fyzickým vystavením sa novonadobudnutej východnej hranici a rizikám nestability prelievajúcich sa do EU. Ešte v druhej polovici 90. rokov 20. storočia začali bilaterálne vyjednávania s perspektívnymi novými susedmi. Tie vyústili do Dohôd o partnerstve a spolupráci (PCAs) medzi Európskou úniou a niekoľkými východoeurópskymi

a stredoázijskými krajinami. PCAs vytýčili politický, ekonomický a obchodný vzťah medzi Európskou úniou a jej partnermi. (Khasson et al., 2008)

V decembri 2006 prišla Európska komisia s ideou posilnenia ENP, k čomu čiastočne prispeli návrhy Nemecka na vytvorenie takzvanej Európskej politiky susedstva plus (Thim, 2009). Nemecké predsedníctvo v Rade Európskej únie v prvom polroku 2007 zaznamenalo nový príklon k východnej časti Európy najmä pre Berlín. Nemecko ako najväčšia krajina celej únie chcela oživiť stagnujúce vzťahy medzi EU a Ruskom a taktiež dodať nový impulz fungujúcej, no nie práve najsvižnejšie zahájenej politiky susedstva. Nemci sa tiež zasadzovali o regionálnu dimenziu východnej politiky, ktorej výsledkom bolo vytvorenie koncepcie Čiernomorskej synergie na jar roku 2007. (Lang, 2009)

1.2.1 Východné partnerstvo

Východné partnerstvo (EaP), ktoré je súčasťou Európskej politiky susedstva, je regionálne zoskupenie partnerských krajín s cieľom užšej spolupráce EU so štátmi východnej Európy a Kaukazských republík, konkrétne s Arménskom, Azerbajdžanom, Bieloruskom, Gruzínskom, Moldavskom a Ukrajinou. Štáty angažované vo Východnom partnerstve predstavujú dôležitých partnerov EU napríklad v sektore energetiky či dopravy, ale aj v ďalších oblastiach.

Predstavenie poľsko-švédskej iniciatívy v máji 2008, ktorej sa od začiatku zúčastňovala aj Česká republika, hoci neskôr sa z nie úplne jasných dôvodov stratila, prezentovala Východné partnerstvo ako projekt v plnej miere vychádzajúci z vtedajšieho rámca Európskej politiky susedstva a finančného nástroja ENPI¹² (Thim, 2009). K oficiálnemu zahájeniu nového pomerne mladého projektu v rámci Európskej politiky susedstva došlo v máji 2009 v Prahe, kde sa v rámci českého predsedníctva v únii uskutočnil prvý summit Európskej únie k Východnému partnerstvu. Práve tu sa začala implementácia projektu EaP. Pridaná hodnota Východného partnerstva oproti dovtedy fungujúcej východnej dimenzii ENP sa nachádza najmä v posilňovaní bilaterálnych vzťahov s jednotlivými partnermi a v rozvíjaní ich multilaterálnej spolupráce s EU. (MZV a EZ SR, 2012)

¹² Európsky susedský a partnerský nástroj

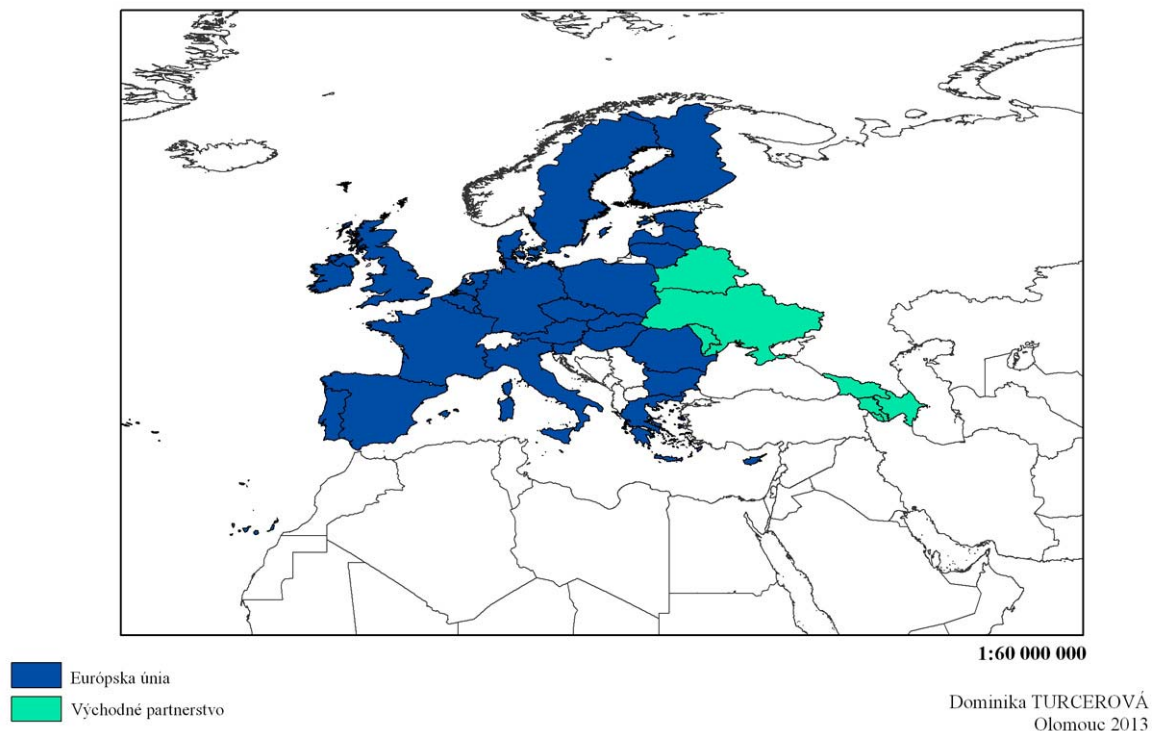
Hlavným cieľom Východného partnerstva je vytvorenie podmienok pre urýchlenie politického pridruženia a prehĺbenie hospodárskej integrácie medzi Európskou úniou a jej východnými európskymi partnerskými krajinami (EC, 2012 a). Napĺňanie tohto cieľa vychádza zo vzájomných záväzkov týkajúcich sa právneho štátu, dobrej správy vecí verejných, rešpektovania a ochrany menšín, dodržiavania ľudských práv, udržateľného rozvoja a zásad trhového hospodárstva (MZV a EZ SR, 2012). Východné partnerstvo býva tiež prezentované ako projekt, ktorý doterajšiu spoluprácu medzi EU a šiestimi krajinami z postsovietskeho priestoru, posúva do novej dimenzie. EaP má posilňovať regionálne a tiež multilaterálne rozmery spolupráce a smerovať ju viac k budúcej asociácii zúčastnených krajín smerom k EU. (Kuchyňková, 2009)

Jadrom nových partnerských vzťahov mali byť aj dohody o pridružení (AAs), ktoré nahrádzali PCAs (Thim, 2009). Práve dohody o pridružení pokrývajú celé spektrum vzťahov medzi EU a východnými susedmi. V rámci dohôd nie je ponúknutá perspektíva členstva v Európskej únii, na druhej strane však nie je ani úplne vylúčená. (Gatev, 2011) V tomto bode sa zatiaľ najďalej dostala Ukrajina (Thim, 2009). Postupne má v rámci týchto vzťahov dochádzať aj k uzatvoreniu obsiahlej a komplexnej zóny voľného obchodu (DCFTA), čo umožní prístup na trh, avšak partnerské krajiny budú musieť v tomto smere prijať štandardy Európskej únie a zároveň vyjednávania o založení takejto zóny budú prebiehať s každou partnerskou krajinou individuálne s ich nasledovným prístupom k Svetovej obchodnej organizácii (WTO). (Gatev, 2011) Východné partnerstvo tiež postupne smeruje k úplnej vízovej liberalizácii. V oblasti nevyriešených konfliktov na východe sa zatiaľ veľa nezmenilo. Konkrétne sa jedná o konflikty v Abcházsku, Južnom Osetsku, Náhornom Karabachu a do určitej miery aj na Kryme. (Thim, 2009)

Jedným z významných krokov bol Summit Východného partnerstva vo Varšave v roku 2011, kde boli uznané európske aspirácie, ako aj voľba a odhodlanie niektorých partnerov budovať hlbokú a udržateľnú demokraciu. Účastníci Summitu zdôraznili osobitú úlohu pre EaP na podporu tých, ktorí sa usilujú o čoraz užšie vzťahy s EU. Východné partnerstvo má taktiež za cieľ podporiť regionálnu spoluprácu a dobré susedské vzťahy. Tieto ciele podporujú spoločný záväzok k stabilite, bezpečnosti a prosperite ako zo strany Európskej únie, tak aj zo strany partnerských krajín. (EC, 2012 a)

Európska únia sa taktiež snaží podporiť štáty združené vo Východnom partnerstve v oblasti ich transformácie a postupného prechodu k demokracii s pomocou svojich členov zo strednej a východnej Európy, medzi ktorými nechýba ani Česká a Slovenská republika. Robí tak cestou podpory prijímaných reforiem v oblasti demokratizácie a prechodu k trhovo orientovanej ekonomike. V marci 2011 sa ministri zahraničných vecí Vyšehradskej skupiny spoločne s ministrom zahraničných vecí Nemecka a ďalšími predstaviteľmi EU stretli v Bratislave s východnými partnermi. Ministri Vyšehradskej skupiny vyjadrili pripravenosť zdieľať skúsenosti svojich krajín z reforiem a transformácie s východnými partnermi. Zdôraznili, že silné dlhodobé vzťahy medzi partnermi a EU sa môžu budovať iba na základe plného rešpektovania ľudských práv, demokratických štandardov a právneho štátu v krajinách Východného partnerstva. (MZV a EZ SR, 2012)

Východné partnerstvo

Obrázok 3: Mapa Východného partnerstva.

Zdroj: Spracované autorkou s využitím programu ArcGis 10 (2013).

1.2.2 Čiernomorská synergia

Dňa 1. januára 2007, dva čiernomorské pobrežné štáty, Bulharsko a Rumunsko, pristúpili k Európskej únii, čím sa logicky prosperita, stabilita a bezpečnosť tohto

regiónu stali bezprostredným záujmom EU (EEAS, nedatované c). Ešte medzi rokmi 2006 a 2007 počas troch po sebe nadväzujúcich predsedníctvach Rakúska, Fínska a Nemecka došlo k významným zmenám v politike EU smerom k východným susedom. Všetky tri krajiny patria k tým členom EU, ktorí majú tradičný záujem o rozvoj a prehĺbenie vzťahov s východnými susedmi únie. Práve vďaka týmto členom Európskej únie plus novým členom Bulharsku a Rumunsku bol v priebehu roku 2007 iniciovaný vznik nového projektu nazývaného Čiernomorská synergia (BSS). (Bilčík et al., 2007) Vo všeobecnosti sa jedná o iniciatívu, ktorej cieľom je rozvinúť spoluprácu medzi krajinami čiernomorského regiónu a Európskou úniou (Gatev, 2011).

Vo februári 2008 v Kyjeve bol počas Konferencie medzi ministrami zahraničných vecí čiernomorských krajín a EU spoločne vyhlásený začiatok Čiernomorskej synergie¹³ (EEAS, nedatované c). Čiernomorský región¹⁴ je špecifická geografická oblasť bohatá na prírodné zdroje a so strategickou polohou, vďaka ktorej dochádza k spojeniu Európy, strednej Ázie a Blízkeho východu. Táto zaľudnená oblasť poskytuje príležitosti a výzvy pre vlastných obyvateľov, má expandujúce trhy s veľkým potenciálom rozvoja a je tiež dôležitým uzlom energetických a dopravných tokov. Zároveň je však v tejto oblasti niekoľko zamrznutých nevyriešených konfliktov, environmentálne problémy a vďaka nedostatočným kontrolám na hraniciach narastá aj ilegálna migrácia a organizovaný zločin. (EC, 2007)

Čiernomorská synergia ťaží z Európskej politiky susedstva a iných politík EU, ktoré sú uplatňované vo vzťahu ku krajinám daného regiónu. V rámci tohto regionálneho zoskupenia sú teda relevantné predovšetkým tri politiky EU, konkrétne predvstupový proces v prípade Turecka, už zmienená Európska politika susedstva (s piatimi východnými partnermi, ktorí sa zároveň podieľajú na spolupráci v rámci BSS, výnimkou je len Bielorusko) a Strategické partnerstvo s Ruskou federáciou. (EC, 2007) Čiernomorská synergia sa stala testom na preskúmanie možností prekrývania ENP so strategickým partnerstvom s Ruskom a rozvoja regionálnej politiky EU smerom k východoeurópskym krajinám (Bilčík et al., 2007). Pre dôležitosť a veľký význam regiónu Európsky parlament predpokladá, že členovia EU Bulharsko, Grécko

¹³ Vyhlásenie vzniku Synergie na základe dokumentu: Joint Statement of the Ministers of Foreign Affairs of the countries of the European Union and of the wider Black Sea area, 2008.

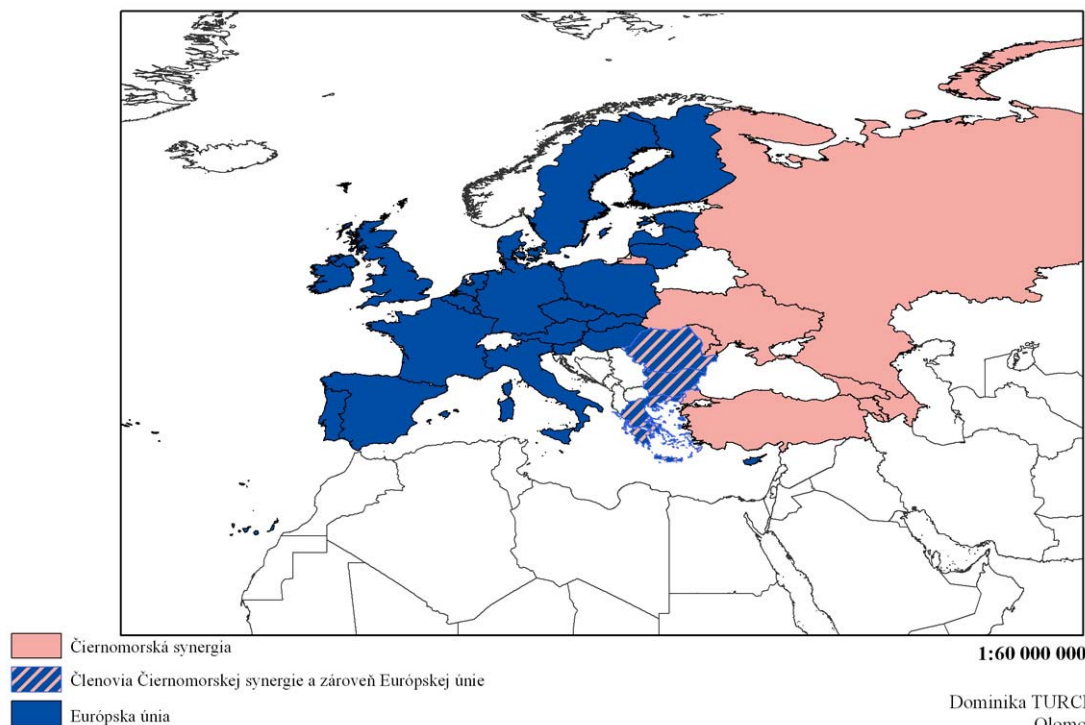
¹⁴ Súčasťou Čiernomorského regiónu sú na západe Grécko, Bulharsko, Rumunsko a Moldavsko, na severe Rusko a Ukrajina, na východe Gruzínsko, Arménsko a Azerbajdžan a na juhu Turecko. Niektoré z týchto krajín nesusedia priamo z Čiernym morom, ale z historického hľadiska majú na túto oblasť silné väzby.

a Rumunsko v čiernomorskom regióne, by mohli a mali zohrať vedúcu úlohu pri podpore posilnenej spolupráce v regióne (EC, 2008).

Hlavnou úlohou BSS je rozvoj a prepojenie energetiky, dopravy a komunikačnej infraštruktúry z pohľadu rýchlo sa vyvíjajúcich potrieb regiónu. Taktiež sa tento projekt venuje oblastiam spojeným s rastúcim obchodom, investíciami a migračnými tokmi. Jednou z dôležitých oblastí, kde chce EU dosiahnuť úspech, je spojený s reformou energetického sektoru. Okrem tejto oblasti sa snaží EU zamerať na riešenie ďalších problémov ako sú „zmrznuté“ konflikty či otázky demokracie a ľudských práv. (Gatev, 2011)

Práve Európska únia vynaložila veľké úsilie na podporu demokratických a ekonomických reforiem, posilnenie stability a podporu rozvoja v čiernomorskej oblasti za pomoci širokej škály programov zameraných na spoluprácu (EC, 2007). Zvýšené zapojenie Európskej únie v regióne má potenciál priniesť výhody v aj odvetviach obchodu, vedy, výskumu, kultúry a vzdelávania ako aj zamestnanosti a sociálnych vecí (EC, 2008).

Čiernomorská synergia

Obrázok 4: Mapa Čiernomorskej synergie

Zdroj: Spracované autorkou s využitím programu ArcGis 10 (2013).

2. Ľudské práva a demokratizácia v Európskej politike susedstva

Európska únia je založená a definovaná princípmi slobody, demokracie, právneho štátu, rešpektovania ľudských práv a základných slobôd. Rosa Balfour (2006 in Keukeleire, MacNaughtan, 2008) tvrdí, že z medzinárodného hľadiska, možno označiť EU za aktéra, ktorý sformalizoval princípy demokracie a ľudských práv vo svojich štruktúrach a politikách zahraničných vzťahov viac ako ktorýkoľvek iný aktér.

V rámci európskych inštitúcií má silné postavenie v oblasti ľudských práv a demokracie Európsky parlament, ktorý napríklad vydáva rezolúcie a správy alebo vysielá misie a delegácie do tretích krajín. V parlamente funguje Podkomisia pre ľudské práva, ako súčasť Komisie pre zahraničné záležitosti. Jej hlavným cieľom je začlenenie problematiky ľudských práv do všetkých aspektov vonkajších vzťahov EU. Zároveň Európsky parlament podporuje posilňovanie ľudských práv a demokracie v tretích krajinách aj cez účasť volebných pozorovateľských misií v týchto štátoch. (Council of the EU, 2005)

Dodržiavanie ľudských práv a demokratické režimy sa najčastejšie spájajú so západnými krajinami, avšak v súčasnosti sa pomaly rozširujú aj do ostatných oblastí sveta. Za ľudské práva možno označiť prirodzené práva, ktoré sú platné pre všetkých jedincov, bez ohľadu na štátnu príslušnosť, miesto pobytu, pohlavie, národný alebo etnický pôvod, farbu, náboženské vyznanie, jazyk alebo akýkoľvek iný status, a všetci ľudia majú na ne rovnaký nárok bez diskriminácie. Univerzálne ľudské práva sú často vyjadrené a garantované zákonom vo forme dohôd, medzinárodného zvykového práva, všeobecných princípov a ostatných zdrojov medzinárodného práva. Prvýkrát bol princíp ľudských práv zdôraznený pomocou Všeobecnej deklarácie ľudských práv v roku 1948, kedy sa stala súčasťou mnohých konvencií, deklarácií a rezolúcií na medzinárodnej úrovni. (United Nations Human Rights, 2013)

Po páde železnej opony a rozdelení dovedy bipolárneho sveta na začiatku 90. rokov 20. storočia sa z viacerých bývalých komunistických krajín, vrátane Českej a Slovenskej republiky, postupným prechodom stali demokratické štáty, kde sa považuje dodržiavanie ľudských práv za niečo prirodzené a samozrejmé.

Napriek tomu nie každý štát v bezprostrednom susedstve Európskej únie, či už na východe alebo na juhu, považuje hodnoty ako demokraciu alebo dodržiavanie základných práv a slobôd za podstatné. Pre vytvorenie takzvaného kruhu priateľov vo svojom susedstve sa však EU snaží pomôcť pri presadzovaní týchto hodnôt, ktoré sú prejavom určitej vyspelosti a slobody krajiny.

Ľudské práva, demokracia a právny štát sú základnými hodnotami Európskej únie, ktoré boli ukotvené už v zakladajúcej Maastrichtskej zmluve z roku 1993. K ich posilneniu došlo v roku 2000, keď EU schválila Chartu základných práv. Ich význam v kontexte európskeho práva sa ešte viac zvýšil v roku 2009, keď sa charta stala právne záväznou v rámci Lisabonskej zmluvy. Európska únia aktívne podporuje a obhajuje ľudské práva, či už v rámci svojho územia, alebo vo vzťahoch s tretími krajinami. Krajiny, ktoré sa uchádzajú o členstvo v Európskej únii, musia rešpektovať tieto práva. Zároveň všetky obchodné dohody a dohody o spolupráci s tretími krajinami obsahujú doložku, ktorá ustanovuje, že ľudské práva sú neodmysliteľným prvkom vo vzťahoch medzi zmluvnými stranami. (Európska služba verejnej činnosti, nedatované)

Už od roku 2000 funguje Európska iniciatíva pre demokraciu a ľudské práva, pre ktorú je vlastne vyhradená časť rozpočtu Európskej únie určená na podporu ľudských práv, demokracie a právneho štátu (Council of the EU, 2005). V roku 2006 bola táto iniciatíva zmenená na Európsky nástroj pre demokraciu a ľudské práva (EIDHR) v krajinách mimo EU. Rozpočet EIDHR bol v období 2007 až 2013 vo výške 1,104 milióna EUR. V súčasnosti je z tohto nástroja financovaných viac ako 1200 projektov v takmer 100 krajinách po celom svete. (European Commission Democracy and Human Rights, nedatované a)

Európska únia v priebehu roku 2011 rýchlo zareagovala na meniacu sa situáciu, kedy sa po rokoch relatívnej stagnácie začala v susedných krajinách rozvíjať demokracia. S krajinami Východného partnerstva prebiehali v roku 2011 rozhovory na bilaterálnej aj multilaterálnej úrovni, ktoré boli zamerané predovšetkým na spoluprácu s občianskou spoločnosťou, národnými parlamentmi a miestnymi orgánmi. V južnom Stredomorí od roku 2010 prebehli mnohé zmeny od zvrhnutia represívnych režimov, cez neutíchajúce násilie, až k postupnému odhodlaniu k reformám. Európska únia z tohto dôvodu prispôsobila svoju politiku a nástroje,

preorientovala svoje programy pomoci, poskytla technickú pomoc na podporu demokratických zmien a vyčlenila ďalšie finančné prostriedky pre susedné krajiny. (ESVČ, 2012)

Ďalším dôležitým aspektom spojeným s demokraciou a ľudskými právami, ktorému je potrebné venovať pozornosť, je status jednotlivých krajín z hľadiska slobody. Organizácia Freedom House sa snaží posúdiť slobodu vo všetkých štátoch sveta pomocou dvoch základných ukazovateľov, teda podľa politických práv (volebný proces, politický pluralizmus a participácia a funkčná vláda) a občianskych slobôd (sloboda prejavu a vierovyznania, právo na zhromaždenie a združovanie sa, právny štát, osobná autonómia a práva jednotlivca). Na základe hodnotení zmienených ukazovateľov je možné považovať krajiny za slobodné, teda také, kde funguje otvorená politická súťaž, nezávislé médiá, prostredie rešpektujúce občianske slobody a tiež nezávislý civilný život obyvateľstva. Ďalej za čiastočne slobodné krajiny, v ktorých je uplatňovaný len obmedzený rešpekt politických práv a občianskych slobôd, tieto krajiny často trápia korupčné prostredie, slabý právny štát, etnické a náboženské nezhody ako aj politické prostredie, kde nefunguje dostatočná pluralita strán. A taktiež neslobodné krajiny, pre ktoré je príznačná absencia základných politických práv a občianske slobody sú systematicky potláčané. (viď prílohy: tabuľka č. 1) V európskom susedstve sa v súčasnosti nachádza len jedna slobodná krajina, deväť čiastočne slobodných a až šesť neslobodných. (Puddington, 2013)

2.1 Trest smrti

Trest smrti je považovaný za najvyšší trest, ktorý môže udeliť súd jedincovi. V krajinách Európskej únie sa dnes už tento spôsob nepraktikuje. Európska únia je proti trestu smrti za všetkých okolností a systematicky prezentuje svoju pozíciu vo vzťahoch smerom k tretím krajinám. Predpokladá sa, že zrušenie trestu smrti prispieva k posilneniu ľudskej dôstojnosti a k pozitívnemu rozvoju ľudských práv. (Council of the EU, 2005) No napriek tomu sa nájde niekoľko štátov v tesnom susedstve, ktoré možnosť trestu smrti naďalej využívajú, prípadne ju doposiaľ úplne nezrušili. Napríklad v Alžírsku a Maroku sa trest smrti neuplatňuje od začiatku 90. rokov 20. storočia, napriek tomu nie je formálne zakázaný ústavou. (viď prílohy: tabuľka č. 2)

Bielorusko dnes ostáva jedinou krajinou v Európe, ktorá stále vykonáva trest smrti. Európska únia priebežne vyzýva Bielorusko, aby sa pripojilo k celosvetovému moratóriu na trest smrti. (ESVČ, 2012) Naposledy v roku 2011 vláda odsúdila a následne v júli toho roku nechala popraviť dvoch mužov a ďalším dvom udelila rozsudok trestu smrti, napriek tomu, že Komisia pre ľudské práva Organizácie spojených národov od decembra 2010 vyzývala bieloruskú vládu, aby počkala s rozsudkami, kým OSN neprešetří prípady týchto ľudí. Taktiež v Egypte je trest smrti aj naďalej praktikovaný. Tu bolo približne 123 ľudí odsúdených na smrť, vrátane aspoň 17 ľudí, ktorí boli odsúdení po nespravodlivých súdnych konaniach pred vojenskými súdmi a minimálne jedna osoba bola popravená. (Amnesty International, 2012) Ďalším príkladom môže byť Palestínska samospráva, kde EU pozitívne ohodnotila zachovanie de facto moratória na trest smrti, ale zároveň vyzvala vedenie samosprávy, aby sa v procese prijímania nového trestného zákona snažila o splnenie svojich plánov na formálne zrušenie trestu smrti. V súčasnosti uplatňuje de facto moratórium na používanie trestu smrti ako najvyššieho možného trestu aj Jordánsko a Libanon, ktorý však Európska únia opakovane vyzýva, aby zmenila de facto moratórium na úplne zrušenie tohto trestu (ESVČ, 2012). Podľa Amnesty International bolo medzi rokmi 2010 a 2011 v Libanone k trestu smrti odsúdených osem ľudí, ale k poprave nedošlo. Posledné popravy vykonali v krajine v roku 2004. (Amnesty International, 2012)

2.2 Mučenie a iné kruté, neľudské a ponižujúce zaobchádzanie a trestanie

Európska únia požaduje úplný zákaz mučenia a iného krutého, neľudského, ponižujúceho trestania a zaobchádzania v medzinárodnom práve. Už v roku 2005 poukazovala na neprimerané až zlé zaobchádzanie s ľuďmi v detenčných ústavoch¹⁵ napríklad v Alžírsku, Egypte, Izraeli či Tunisku. (Council of the EU, 2005)

Medzi krajiny, v ktorých dochádza k mučeniu a zlému zaobchádzaniu možno zaradiť Ukrajinu, Palestínu, Sýriu či Maroko. Práve na Ukrajine hlásia medzinárodné a domáce organizácie pre ľudské práva zvyšujúci sa počet sťažností na mučenie a zlé zaobchádzanie v nápravno- výchovných a väzenských zariadeniach, ako aj sťažnosti na nezabezpečenie primeranej zdravotnej starostlivosti. Napríklad v Palestínskej

¹⁵ Ústav pre duševne chorých a pre ľudí nebezpečných pre spoločnosť, ktorí spáchali závažné trestné činy.

samospráve sa pomerne rozšírili nezákonné zatknutia a došlo aj k obvineniam z mučenia v miestnych väzniciach. Európska únia celkovo odmieta akýkoľvek krutý a nehumánný spôsob zaobchádzania s ľuďmi, čo sa prejavilo aj počas povstania v Sýrii, kedy razantne odsúdila konanie režimu voči svojim obyvateľom. Medzi hrubé porušenia ľudských práv v Sýrii počas posledných dvoch rokov možno zaradiť zabíjanie, masové zatýkanie a mučenie pokojných demonštrantov a ich príbuzných. (ESVČ, 2012) Prípady mučenia a zlého zaobchádzania sa podľa viacerých sťažností, ktoré dostala Európska únia, vyskytli aj v Arménsku, kde polícia a vyšetrovatelia využívajú tieto neľudské spôsoby na získanie priznania. (Amnesty International, 2012). Pozitívnou správou v máji 2011 ohľadom mučenia bolo rozhodnutie marockej vládnej Rady o ratifikácii opčného protokolu k Dohovoru o boji proti mučeniu, čím sa Maroko pridalo k ďalším štátom, ktoré tento protokol prijali (ESVČ, 2012). V Líbyi dochádza často k obťažovaniu, zneužívaniu, zatýkaniu a zlému zaobchádzaniu vo väzeniach voči migrantom zo subsaharskej Afriky. Ešte v októbri 2012 bolo v miestnych detenčných ústavoch väznených vyše 8000 ľudí. Podmienky v štátnych zariadeniach sa postupne zlepšujú, avšak aj naďalej dochádza k prípadom zneužívania a tiež k občasným úmrtiam vo väzniciach. (Human Rights Watch, 2013)

2.3 Práva žien a detí

Rovnosť medzi mužmi a ženami je základným právom v Charte ľudských práv, zásadná hodnota zakladajúcich zmlúv Európskej únie ako aj Lisabonskej zmluvy. Presadzovanie ako aj ochrana práv žien je dôležitou súčasťou zahraničnej politiky EU. (ENPI, nedatované) Aj z toho dôvodu sa Európska únia dlhodobo snaží prezentovať a presadzovať rodovú rovnosť v svojom susedstve. Freedom House vydal v roku 2010 správu *Women's Rights in the Middle East and North Africa*, v ktorej analyzuje postavenie žien v regióne severnej Afriky a Blízkeho východu medzi druhou polovicou roku 2004 až rokom 2009 na základe noriem obsiahnutých vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv. Správa sa zameriava na oblasti nediskriminácie a prístupu k spravodlivosti; autonómie, bezpečnosti a slobody; ekonomické práva a rovné príležitosti; politické práva a občiansky názor; a na záver sociálne a kultúrne práva (viď prílohy: tabuľka č. 3)

Dobrym príkladom z oblasti ochrany a presadzovania práv žien môže byť moldavská vláda, ktorá pokračuje vo vykonávaní národného programu pre rodovú

rovnosť na obdobie rokov 2010 – 2015. Moldavské právne predpisy v oblasti pracovných záležitostí sa v súlade s Európskou sociálnou chartou zmenili a doplnili tak, aby zahŕňali okrem iného aj pojem sexuálneho obťažovania. V Moldavsku sú však ženy dlhodobo nedostatočne zastúpené v štátnej aj miestnej správe, hoci po voľbách do miestnej samosprávy v roku 2011 sa mierne zvýšil počet starostiek. Problémom ale zostáva aj naďalej otázka domáceho násillia. (ESVČ, 2012) Naopak napríklad v Egypte je bežne praktizované systematické verejné sexuálne obťažovanie žien a dievčiat bez pokusov vlády o vyriešenie situácie (Human Rights Watch, 2013).

V Jordánsku je potrebné zaviesť opatrenia zamerané na podporu integrácie žien v oblastiach politiky, hospodárstva, vzdelávania a zamestnania (ESVČ, 2012). V júni 2011, jordánsky kráľ sľúbil zrušenie všetkých foriem právnej diskriminácie proti ženám, ale po ratifikácii novej ústavy sa v jej článku 6(i), ktorý zakazuje diskrimináciu na základe rasy, jazyka alebo náboženstva, nenachádza zákaz diskriminácie na základe pohlavia (Amnesty International, 2012).

Alžírsko, ďalšia krajina z južného susedstva EU, prijalo na začiatku roku 2012 významnú reformu z oblasti práva žien, ktorú uvítala ja Európska únia (ESVČ, 2012). Konkrétne sa jednalo o nový zákon, ktorý prideliuje 30% kvóty ženám na kandidátskych listinách do parlamentných, samosprávnych aj miestnych volieb. V parlamentných voľbách, ktoré sa následne konali v máji 2012 získali ženy 31 % kresiel. (Human Rights Watch, 2013) Európska únia však zdôraznila, že je potrebná reforma platného zákona o rodine (ESVČ, 2012). Aktuálny zákon o rodine, prijatý v roku 2005, podriaďuje ženské práva mužovi v záležitostiach týkajúcich sa manželstva, rozvodu, starostlivosti o deti aj v otázkach dedičstva (Amnesty International, 2012).

Ďalšie pozitívne zmeny nastali v Maroku, keď Rada vlády v máji 2011 prijala opčný protokol k Medzinárodnému dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien. V Líbyi mala zasa nová ústava zakotviť práva žien a zabezpečiť, aby ženy boli súčasťou procesu budovania demokratického prechodu krajiny. (ESVČ, 2012) Napriek tomu, že v Libanone sú ženy naďalej diskriminované z hľadiska práva aj praxe, libanonská vláda urobila niekoľko významných pokrokov v snahe o zlepšenie prístupu k ženám. Parlament pred dvoma rokmi diskutoval o trestaní domáceho násillia a znásillnenia manželom, avšak tento návrh nebol schválený. V priebehu roku 2011 vláda zrušila mierne kontroverzný článok 562 trestného zákona, ktorý pôvodne

povoľoval osobe obvinenej zo zabitia alebo ublíženia príbuznému zníženie trestu, ak bol trestný čin spáchaný v snahe zachovať rodinnú „česť“. Podobný článok bol zrušený aj Palestínskou samosprávou na svojom území. (Amnesty International, 2012)

Pokiaľ ide o práva detí, v Moldavsku sa dosiahol určitý, avšak nerovnomerný pokrok. Počet detí v domácej starostlivosti síce klesá, ale stále ostáva značne vysoký. Napriek veľkým legislatívnym zmenám z roku 2010 sa otázky ako detská práca a súdnictvo pre mladistvých neriešili primerane. Systém súdnictva pre mladistvých nespĺňa uznávané medzinárodné normy a zraniteľnosť detí voči obchodovaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu je stále značným problémom. V Izraeli sa počas rokovaní s Európskou úniou v roku 2011 venovala značná pozornosť právam dieťaťa, najmä pokiaľ ide o zadržiavanie detí. Maroko v októbri 2011 prijalo návrh zákona o pracovných podmienkach domáceho personálu, ktorý zahŕňa aj zákaz práce detí do 15 rokov. (ESVČ, 2012) Počas občianskej vojny v Sýrii trpeli výrazným spôsobom aj deti, keď boli porušované ich práva. Sýrska armáda a bezpečnostné zložky v priebehu posledného roku držali deti v neľudských podmienkach a beztrestne ich mučili. Vládne sily tiež strieľali na deti v ich domoch aj na uliciach. Ako vládne, tak aj opozičné sily obsadili množstvo škôl a využívali ich ako väznice alebo vojenské kasárne. (Human Rights Watch, 2013)

2.4 Sloboda vierovyznania

Sloboda vierovyznania a príslušnosti k určitej náboženskej skupine sa považuje v Európskej únii za prirodzenú vec, avšak v mnohých krajinách dochádza aj v súčasnosti k diskriminácii alebo potláčaniu náboženských skupín.

V Azerbajdžane pokračujú aj dnes výrazné obmedzenia slobody náboženstva. Napríklad v decembri 2011 prijal prezident nariadenie, vďaka ktorému je trestaná nezákonná výroba, distribúcia a dovoz neschválenej náboženskej literatúry. V rámci nového trestného zákona je zakázané zakladať skupiny podkopávajúce spoločenský poriadok. V Líbyi sa v októbri 2011 a neskôr aj v priebehu roku 2012 rozšírili napadnutia náboženských menšín. Častým terčom sa stali posvätné miesta sufijského rádu po celej krajine alebo aj kresťanské kostoly v Tripolise. (Human Rights Watch, 2013)

Alžírskym kresťanom, ako aj tým, ktorí konvertovali, bolo pohrozené trestným stíhaním za ilegálne náboženské činnosti. Miestni kresťania majú taktiež sťažené podmienky pre budovanie kostolov. Väčšinovým náboženstvom v krajine je prirodzene islam. (Amnesty International, 2012) Európska únia sa v priebehu roku 2011 snažila o vyzvanie egyptského dočasného vedenia, aby potrestalo osoby zodpovedné za útoky proti koptským veriacim a tiež požadovala obnovu poriadku v krajine (ESVČ, 2012). V priebehu roku 2012 došlo k násilným nezhodám medzi koptami a moslimami a neskôr v okolí Alexandrie bolo osem kresťanských rodín nútených vystáť sa z dôvodu plienenia a ničenia domov a obchodov kresťanského obyvateľstva (Human Rights Watch 2013).

Naopak v Arménsku je vo všeobecnosti dodržiavaná sloboda vierovyznania, ale menšinové náboženské skupiny bývajú niekedy vystavené diskriminácii zo strany spoločnosti. V Moldavsku bol parlamentom v roku 2011 prijatý zákon o náboženských organizáciách a prvýkrát bola zaregistrovaná aj islamská sekta s názvom Islamská liga Moldavskej republiky. Dnes je možné v krajine vyznávať slobodne svoju vieru bez obavy z vládneho zásahu. (ESVČ, 2012)

2.5 Sloboda prejavu, sloboda médií a právo na informácie

Sloboda prejavu, ktorá je zakotvená v Európskom dohovore o ľudských právach oprávňuje jedinca, aby mal vlastné názory, prijímal a šíril informácie alebo myšlienky a to bez zásahov štátu. Európska únia považuje cenzúru, obmedzenie prístupu k novým médiám a internetu ako aj obťažovanie, útoky a bránenie novinárom vykonávať svoju prácu za neprijateľné. V rámci EIDHR poskytuje Európska únia finančné prostriedky na podporu slobody médií miestnym aj medzinárodným občianskym spoločnostiam. (ESVČ, 2012)

Alžírsku vládu v priebehu protestov a demonštrácií v rámci Arabskej jari pokračovala v obmedzovaní slobody prejavu a zakazovala verejné zhromaždenia bez povolenia. Masové protesty s viac ako tisíc účastníkmi boli v januári 2011 v hlavnom meste Alžír, ale aj v ďalších mestách, potlačené policajnými a bezpečnostnými zložkami. Štátne úrady tiež viackrát zablokovali prístup k sociálnym sieťam Facebook a Twitter, aby zabránili príprave koordinovaných protestov. Po februári 2011 bol zrušený výnimočný stav, ale aj naďalej dochádzalo k zatýkaniu

a neprímeraným zásahom voči demonštrantom. (Amnesty International, 2012) Nový zákon, ktorý vláda prijala, sa venuje eliminácii trestov odňatia slobody pre novinárov za útočné reči (napríklad na prezidenta alebo štátne inštitúcie). Avšak týmto zákonom vzrástli pokuty. (Human Rights Watch, 2013)

Pre Arménsko je situácia týkajúca sa slobody prejavu a médií, najmä pokiaľ ide o televízne vysielanie, pomerne zložitá. Hoci v januári 2011 nadobudol platnosť nový zákon, ktorým sa zmenil a doplnil „zákon o televízii a rozhlase“, počet televíznych kanálov vysielajúcich v hlavnom meste sa znížil z pôvodných 22 na 18. Tlačené a internetové médiá sú považované za viac pluralistické, ale ich dosah je napriek všetkému obmedzený. Azerbajdžan by sa mal podľa Európskej únie snažiť urobiť pokrok v oblasti slobody médií a slobody prejavu. Napriek tomu, že prepustenie väzneného novinára E. Fatullayeva v máji 2011 bolo považované za pozitívny krok, v krajine aj naďalej dochádza k neslobodnému jednaniu s nezávislými žurnalistami. (ESVČ, 2012) Počas protestov v roku 2011 zažili nezávislí a opoziční novinári násilie a bránenie vo vykonávaní svojej práce zo strany štátnych orgánov (Amnesty International, 2012).

Egyptská vláda na začiatku povstania v roku 2011 zablokovala niekoľko internetových stránok sociálnych sietí a policajné zložky zadržali desiatky reportérov z miestnych aj medzinárodných médií. Európska únia reagovala na vzniknutú situáciu výzvou na okamžité obnovenie všetkých bežne dostupných komunikačných sietí. (ESVČ, 2012) Bezpečnostné služby napádali, zatýkali a mučili novinárov aj protestujúcich počas demonštrácií vo februári a máji 2011 pred viacerými egyptskými ministerstvami. Po voľbách novozvoleného prezidenta Morsyho bolo nariadené uzavretie jednej televíznej stanice a cenzurovanie minimálne troch vydaní novín. Štátny zástupca podal trestne oznámenie na takmer desiatich novinárov z dôvodu článkov a správ, ktoré prezentovali. V roku 2012 bolo vypočúvaných minimálne 15 ľudí obvinených z urážky náboženstva. (Human Rights Watch, 2013)

Maroko urobilo veľký pokrok v otázkach slobody tlače a slobody prejavu prijatím novej ústavy, kde bol zahrnutý aj prístup k administratívnym informáciám. Na základe ústavy bol tiež vytvorený nový Vysoký úrad pre audiovizuálnu komunikáciu. Po prijatí týchto zákonov v krajine platí možnosť vyjadriť kritiku v médiách, no došlo k niekoľkým prípadom zastrašovania a represii voči novinárom, ktorí reagovali

na veľmi citlivé témy. Európska únia schvaľuje progres v oblasti slobody prejavu, avšak Maroko by malo prijať ešte nový tlačový zákon s reformou trestov odňatia slobody mediálnym pracovníkom. (ESVČ, 2012) Ďalšou krajinou, ktorá vykonala zmeny v oblasti médií je Tunisko. Tamojšia vláda prijala nový tlačový zákon ako aj zákon o audiovizuálnej komunikácii. Súčasťou týchto zákonov je aj naďalej stanovený trest za ohováranie, ale už nie je spojený s odňatím slobody. (Amnesty International, 2012)

2.6 Sloboda zhromažďovania sa a združovania

V Charte základných práv Európskej únie je stanovené, že každý jedinec má právo na pokojné zhromažďovanie sa a združovanie. Sloboda združovať sa je tiež jednou zo slobôd zakotvených v medzinárodných dokumentoch.¹⁶ Podľa orgánov Európskej únie má silná občianska spoločnosť značný vplyv na dodržiavania ľudských práv či podporu demokracie, najmä v krajinách, ktoré prechádzajú transformáciou spoločnosti. V roku 2011 poskytla Európska únia v rámci svojho európskeho nástroja pre ľudské práva a demokraciu viacerým organizáciám občianskej spoločnosti finančnú podporu na posilnenie týchto slobôd. (ESVČ, 2012)

Bielorusko je jednou z mnohých krajín, kde dochádza k obmedzovaniu slobôd vlastného obyvateľstva. V prípade slobody zhromažďovania sa a združovania došlo po výraznej vlne protestov v roku 2010 k výrazným obmedzeniam. Táto vlna protestov vznikla v reakcii na údajne zmanipulované voľby. Demonštrácie boli následne vo všeobecnosti zakázané, prípadne ich účastníci boli zatýkaní a pokutovaní. V októbri 2011 bieloruský parlament schválil novelu zákona o verejných zhromaždeniach. Každé verejné zhromaždenie v krajine musí byť dopredu nahlásené a povolené úradmi. Práve po tejto novele majú väčšie právomoci aj policajné a bezpečnostné zložky. Medzi tieto právomoci patrí obmedzenie vstupu na akciu či vykonanie osobných prehliadok. Počas takzvaných tichých protestov sprevádzaných napríklad potleskom, ktoré sa konajú pravidelne v letných mesiacoch, zadržali minulý rok miestne úrady viac ako 2000 protestujúcich. Zo strany úradov došlo k niekoľkým prípadom bitia a iných foriem použitia sily voči demonštrantom. (Amnesty International, 2012)

Situácia v Azerbajdžane je z hľadiska slobody zhromažďovania sa a združovania pomerne napätá. Najväčším problémom je kladenie prekážok zo strany úradov

¹⁶ Sloboda združovať sa je zakotvená vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv aj v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach.

pri organizovaní pokojných protestov. (ESVČ, 2012) Porušenie zákazu vykonávania demonštrácii viedlo k uväzneniu niekoľkých organizátorov aj účastníkov na protestoch v marci a apríli 2011. Počas týchto protestov polícia zatkla niekoľko desiatok ľudí, medzi nimi aj tých, ktorí sa snažili šíriť informácie o protestoch ešte pred oficiálnym zahájením celej udalosti. Protivládne demonštrácie ako aj pokusy o vládnú kritiku boli taktiež zakázané. Bezodôvodný zákaz bol vydaný aj na plánovanú pokojnú demonštráciu proti korupcii. Táto demonštrácia mala byť spojená s ďalšou, ktorej cieľom bolo upozorniť na väčší záujem o občianske a politické slobody. (Amnesty International, 2012) Egypťania sa počas povstania v januári 2011 stretávali od úplného začiatku s obmedzením zhromažďovať sa. Zároveň v januári došlo k násilnému útoku ozbrojenými osobami voči účastníkom pokojnej demonštrácie. (ESVČ, 2012)

Naopak v Tunisku došlo k výrazným zmenám. Prechodná vláda pred voľbami v októbri 2011 zmenila dovtedy existujúci výrazne obmedzujúci zákon o združovaní. Po zmene bola povolená registrácia pôvodne zakázaných politických strán, vrátane Islamskej strany Ennahda a Komunistickej tuniskej robotníckej strany. Svoju činnosť môžu po zmene vykonávať aj rôzne nevládne organizácie. Ministerstvo vnútra v septembri 2011 uviedlo, že po reforme zákona bolo registrovaných približne 1366 združení a 111 politických strán. (Amnesty International, 2012)

Snahy o pozitívnu zmenu, v oblasti združovania a zhromažďovania sa, sa udiali aj v ďalších severoafrických krajinách. Napríklad alžírsku vládu prijala nový zákon o združovaní, ktorý ohodnotilo niekoľko neziskových organizácií. Za nedostatky v rámci tohto zákona možno považovať problémy spojené so založením a zrušením združenia. (ESVČ, 2012). Sloboda Alžírčanov bola potlačovaná v priebehu verejných protestov počas roku 2011 aj v roku 2012. Alžírskemu úradu mali možnosť zatýkať a zablokovať prístup do všetkých miest, kde sa demonštrácie konali, čím bolo značne obmedzené právo na zhromažďovanie sa. (Human Rights Watch, 2013) V krajine ako je Maroko dochádza k problémom spojeným s dodržiavaním práva na slobodné združovanie a zhromažďovanie sa. Hoci sú v rámci novej ústavy tieto práva garantované, v praxi sa pomerne často vyskytuje kladenie prekážok počas demonštrácii alebo problémy s zaregistrovaním zahraničných nevládných organizácií. (ESVČ, 2012)

2.7 Volebné právo a podpora pri voľbách

Európska únia poskytuje pomoc pri volebných procesoch po celom svete ako jeden z hlavných medzinárodných aktérov. Pre fungujúcu demokraciu sú základným kameňom transparentné a pokojne prebiehajúce voľby. Podpora volieb prebieha vďaka volebným pozorovateľským misiám Európskej únie a misiám expertov na voľby. Dobrým príkladom je činnosť pozorovateľskej misie počas prvých slobodných volieb v Tunisku, ktoré sa konali v októbri 2011. Voľby bolo možné považovať za správny krok smerom k demokracii v krajine, aj napriek tomu, že samotný volebný proces nebol dostatočne transparentný. Počas volieb, ale bohužiaľ došlo k násilným stretom po oznámení predbežných výsledkov. (ESVČ, 2012) Prvé slobodne voľby vyhrala Islamská strana Ennahda (Amnesty International, 2012). Aj v Maroku sa v novembri 2011 konali parlamentné voľby do poslaneckej snemovne. So súhlasom miestnej vlády sa volieb zúčastnila aj misia expertov EU na voľby. Misia vydala správu s viacerými odporúčaniami pre zlepšenie, medzi ktorými bolo napríklad predĺženie trvania kampane, účasť žien vo volebnom procese, ako aj oznamovanie počtu hlasov vo výsledkoch. Európska únia sa po voľbách zaviazala podporovať Maroko v snahe o urýchlené zavedenie ambiciózneho programu reforiem. (ESVČ, 2012)

V susedstve sa nachádzajú krajiny, v ktorých je nutné zlepšiť prístup k voľbám alebo volebné právo. Napríklad v Bielorusku sa v septembri 2011 konali parlamentné voľby, v ktorých chýbala konkurencia nakoľko jej bolo zabránené politickými zásahmi. a tiež obyvateľstvo neprejavilo dostatočnú dôveru. Zo 110 členného parlamentu nezískala opozícia ani jedno kreslo. Podľa Úradu pre demokratické inštitúcie a ľudské práva Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OSCE) došlo počas volieb k chybnému spočítaniu hlasov, neobjektívnej politickej kampani a celkovo neboli dodržané medzinárodné štandardy. Dve opozičné strany pár dní pred voľbami začali túto udalosť bojkotovať. (Human Rights Watch, 2013) Ďalšou krajinou, kde je podľa Európskej únie potrebné vykonať zmeny je Gruzínsko. Miestne inštitúcie by sa mali zamerať na spravodlivosť volebného prostredia, rovnakú váhu hlasov či na rovnaký prístup k médiám pre účastníkov volieb. (ESVČ, 2012) V separatistických regiónoch Abcházska a Južného Osetska, ktoré oficiálne patria pod Gruzínsko, sa v roku 2011 konali prezidentské voľby, ktoré gruzínske úrady aj medzinárodné spoločenstvo

označili za nelegitímne. Konkrétne v Južnom Osetsku boli voľby sprevádzané demonštráciami, násilím a obťažovaním opozície. (Amnesty International, 2012)

V ďalších susedných krajinách došlo k pozitívnym zmenám vo volebnom procese. Napríklad v Arménsku prebiehali v máji 2012 parlamentné voľby, ktorých sa zúčastnili aj pozorovatelia z Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OSCE). V svojej záverečnej správe uviedli, že voľby prebehli prevažne pokojne s podporou politickej súťaže. Nastali ale prípady zasahovania do hlasovania, ďalej bol vytváraný tlak na voličov ako predstaviteľmi politických strán, tak aj miestnymi autoritami a tiež bola obmedzovaná práca novinárov. V priebehu kampane v apríli 2012 v hlavnom meste Jerevan došlo k útoku na asi štyroch kandidátov opozičnej strany Arménsky národný kongres (ANC) počas toho, keď členovia tejto strany distribuovali informácie o kampani. Arménska polícia začala prípady vyšetrovať. Vo februári 2013 sa v krajine konali prezidentské voľby. (Human Rights Watch, 2013) Predseda delegácie Európskeho parlamentu Milan Cabrnoch zhodnotil prezidentské voľby z 18. februára 2013 slovami: *„Sledovali sme pokojný volebný deň, charakterizovaný bez výraznejších problémov v konaní, ktorý nasledoval po tichej, nevýraznej kampani bez relevantnej politickej debaty alebo skutočnej politickej súťaže. Bolo to spôsobené najmä rozhodnutím troch hlavných politických strán nenominovať svojich kandidátov.“* (European Parliament, 2013)

V marci 2011 pripravil Egypt ústavné zmeny a doplnenia prijaté na základe referenda (ESVČ, 2012). V rovnakom období dostala mocná, ale dlhodobo zakázaná organizácia Moslimské bratstvo oficiálne povolenie na vykonávanie svojej činnosti. Politická strana tejto organizácie spolu so stranou Slobody a spravodlivosti získali v prvých výsledkoch volieb najväčší počet hlasov. Naopak Národná demokratická strana Hosniho Mubaraka ukončila svoju činnosť v apríli 2011. (Amnesty International, 2012) Európska únia zareagovala na doplnenie ústavy a postupný vývoj v oblasti volebného procesu podporou. Zo svojich finančných nástrojov poskytla EU pomoc organizáciám egyptskej občianskej spoločnosti na vyškolenie pozorovateľov volieb, zvyšovanie povedomia voličov a budovanie kapacít vo volebných komisiách ešte pred voľbami v novembri 2011. (ESVČ, 2012)

Rok 2011 bol plný zmien aj v Jordánsku. Kráľ Abdullah zareagoval na vývoj politickej situácie v svojej krajine prísľubom reforiem. Jedným z prvých dôležitých

krokov bolo vytvorenie Výboru pre národný dialóg v marci 2011. Cieľom tohto výboru bolo predloženie návrhov volebného zákona a zákona o politických stranách. Ďalší z novovzniknutých orgánov bol Kráľovský výbor pre revíziu ústavy. Ten pripravil 41 zmien a doplnení existujúcej ústavy, ktoré parlament v septembri 2011 prijal. Tieto zmeny bolo možné považovať za dôležité reformy, medzi ktoré patrilo napríklad založenie ústavného súdu, zriadenie nezávislej komisie pre dohľad nad voľbami a tiež zákaz mučenia v Jordánskom kráľovstve. (ESVČ, 2012)

Sýrsky prezident Bashar al-Assad v reakcii na protesty ohlásil prijatie viacerých reforiem. Hoci je krajina od roku 1963 v permanentnom stave núdze, prezident zakázal činnosť Najvyššieho súdu štátnej bezpečnosti, z ktorého bolo počas jeho pôsobnosti udelených niekoľko tisíc príkazov na uväznenie kritikov a oponentov vlády. Na druhej strane prezident al-Assad vydal dekrét, podľa ktorého je možné zadržať občanov bez obvinenia alebo riadneho súdu na dva mesiace. V krajine bol prijatý nový zákon na mierové zhromaždenie, zákony týkajúce sa politických strán, volieb a médií, prezident udelil päť amnestií pre rôznych väzňov, no napriek tomu nedošlo k oslobodeniu väčšiny zadržaných. Krajina spravila niekoľko reforiem, avšak nedokáže zaručiť slobodu prejavu a združovania. (Amnesty International, 2012) V krajine aj naďalej pokračuje občianska vojna.

2.8 Podpora demokracie a demokratizácia

Demokracia je dynamický proces, vďaka ktorému obyvatelia majú možnosť podieľania sa na rozhodovacích procesoch a ovplyvniť tak svoje životy (Council of the EU, 2005). Podľa Richarda Rosa (2009) je štát demokratický vtedy, ak sú v krajine slobodné a spravodlivé voľby, ktoré dokážu vládu priviesť k určitej forme zodpovednosti. Zároveň však dodáva, že silný štát zákonite nezaručuje silnú demokraciu. V súčasnosti existujú z geopolitického hľadiska silné štáty, ktoré však nemusia zákonite zdieľať tradičné hodnoty demokracie. Aj preto platí, že pre demokraciu neexistuje jednotný model, ktorý by bol dodržiavaný na celom svete. Napriek tomu majú rozličné formy demokracie niekoľko spoločných prvkov ako napríklad volených zástupcov prostredníctvom regulárnych a férových volieb, možnosť vyjadriť sa o politických problémoch bez obavy z potrestania, možnosť získať informácie z viacerých zdrojov, ale aj uznávanie názorov menšín (Council of the EU, 2005). Najčastejšou klasickou definíciou demokracie je vláda ľudu. Ľudia v skutočnosti

nerozhodujú priamo o tom, čo vláda robí, ale kto je súčasťou vlády. Dospelí jedinci majú v rámci demokracie možnosť priamej účasti na politike aj vďaka možnosti stať sa členom politickej skupiny, zúčastňovať sa otvorených diskusií a demonštrácií. (Rose, 2009) Demokratizácia vyjadruje politický prechod k demokracii v spoločnosti, ktorá bola pôvodne autoritárska (Mungiu-Pippidi, 2005).

Vzťah medzi ľudskými právami a demokraciou je vzájomne prepojený a obe zložky spolu súvisia. Ľudské práva môžu byť akceptované a rešpektované iba v demokracii a tiež opačným smerom, iba v demokratických režimoch môžu ľudia dosiahnuť dodržiavanie svojich práv zo strany štátu. Európska únia podporuje demokratizačné procesy a iniciatívy pomocou kombinácie finančných a politických nástrojov. Týmto spôsobom je možné prispôbiť pomoc každej krajine na mieru, za podmienky, že sú dodržiavané medzinárodne dohodnuté štandardy ľudských práv. V rámci nástroja EIDHR je podporovaný napríklad dialóg medzi rôznymi skupinami záujmami v spoločnosti, politický pluralizmus, transparentnosť aj zodpovednosť a prípadná mediácia. (European Commission Democracy and Human Rights, nedatované b)

V súčasnosti prebieha v severnej Afrike a na Blízkom východe proces transformácie jednotlivých štátnych zriadení. Ale ešte pred Arabskou jarou mnohé z južných susedných krajín mohli len ťažko predstierať, že sú demokratické. Navyše často argumentovali, že islam a demokracia nemôžu byť uplatňované v rámci jedného štátu. (Emerson, 2005) Celý proces prechodu je dlhodobý a nie je možné okamžite po úspešnej revolúcii a prvých slobodných voľbách považovať krajinu automaticky za demokratickú. Pre postupný prechod k demokracii je potrebné prijať dôležité reformy, ako k tomu postupne dochádza vo viacerých štátoch v regióne. Napríklad revolúciou v Tunisku sa otvorila cesta pre demokratické zmeny v tejto krajine. Európska únia vyčlenila na obdobie rokov 2011 až 2013 z ENPI na bilaterálnu spoluprácu s Tuniskom 240 miliónov EUR. Tieto finančné prostriedky boli určené v prvom rade na oživenie hospodárstva, občiansku spoločnosť a demokratické zmeny. EU vyzvala prechodnú vládu, aby zabezpečila rýchly a hladký prechod k demokracii. (ESVČ, 2012)

3. Európska politika susedstva a Arabská jar

Arabská jar, dnes už výrazne rozšírený fenomén, je označenie pre vlnu protestov a demonštrácií v severnej Afrike a na Blízkom východe s cieľom presadiť dodržiavanie ľudsko-právnych princípov a zároveň zvrhnúť často autoritatívnych vodcov. V jednotlivých krajinách môže tento proces viesť k demokratizácii, ale to závisí od nových štátnikov a ich snahy o zreformovanie krajiny.

Celý rad udalostí naštartoval mladý tuniský predavač ovocia, Mohamed Bouazizi, ktorý sa upálil na protest proti neustálemu ponižovaniu a obťažovaniu tuniskými úradmi. Súcit verejnosti a hnev spojený s upálením sa M. Bouaziziho, viedli k vyhnaniu prezidenta Zine El Abidine Ben Aliho z krajiny. Tento čin zároveň podnietil ďalšie povstania, demonštrácie a zmeny v ďalších arabských krajinách v severnej Afrike, ktoré sa dnes označujú ako arabská jar. (Európsky parlament, 2011) Neskôr sa táto vlna povstání presunula aj do krajín na východnom pobreží Stredozemného mora a do ostatných arabských štátov. Pád tuniského prezidenta Zine El Abidine Ben Aliho a potom aj egyptského prezidenta Hosniho Mubaraka sa rozšírili po celom regióne, s nádejou pre ľudí požadujúcich zmeny v ostatných krajinách regiónu. Na chvíľu to pôsobilo ako nový druh domino efektu, ktorý mohol dopomôcť k pádu represívnych a autoritárskych vládcov. V priebehu pár mesiacov bola 42 rokov dlhá, tyranská vláda plukovníka Muammara Kaddáfího v Líbyi náhle a krvavo ukončená. V iných štátoch ako Alžírsko, Jordánsko a Maroko, vládcovia okamžite sľúbili ľuďom reformy a väčšie právomoci vlád. (Amnesty International, 2012)

Povstania v arabskom svete v roku 2011 znamenali pre Európsku úniu najvýznamnejšiu geopolitickú zmenu od konca studenej vojny. Ciele protestujúcich boli dobre známe mladým mužom a ženám na celom svete: práca a spravodlivosť, vplyv na politický život krajiny, sociálna spravodlivosť a nádej na lepší život. Od samého začiatku bola EU odhodlaná využiť všetky svoje prostriedky s cieľom zabezpečiť pozitívny výsledok týchto dramatických zmien a pomôcť premietnuť túto „arabskú jar“ do skutočne nového počiatku. Všetky krajiny v tomto regióne čelili obrovským výzvam, akými sú zmierenie, politický prechod a rekonštrukcia. Reformy sa vykonávali poňúc Marokom a Tuniskom až po Egypt a Jordánsko. Európska únia bola pripravená podporiť ich kroky vedúce k demokratickej transformácii a hospodárskym reformám. Aj preto EU ponúkla krajinám regiónu nové partnerstvo pre demokraciu a spoločnú

prosperitu. Arabský svet je v pohybe a tento vývoj bude nejaký čas trvať. Demokracia sa nezrodí tým, že sa zvrhne diktátor. Ani nezamestnanosť nezmizne vďaka tomu, že sa zorganizujú slobodné voľby. Reč je o procesoch prechodu. Európska únia preto ponúka dlhodobú podporu s cieľom zabezpečiť, že túžby arabského ľudu sa skutočne naplnia. (Generálny sekretariát Rady, 2012)

Celým Blízkym východom a severnou Afrikou sa v priebehu roku 2011 niesli hromadné požiadavky na zmenu. Medzi najvýraznejšie požiadavky patrili väčšia sloboda prejavu, oslobodenie sa od strachu zo štátnych represii, vládna transparentnosť a zodpovednosť ako aj ukončenie výraznej korupcie. Ďalej sa objavovali požiadavky na väčšie množstvo pracovných príležitostí a férovejších podmienok v zamestnaní, snahy o zlepšenie životného štandardu a taktiež spravodlivosť a ľudské práva zahŕňajúce právo žiť v dôstojnosti a bezpečí. Po celom regióne sa snažili státisíce ľudí, ktorí sa zišli v uliciach Tunisu, Káhiry, Benghazí a mnohých ďalších miest, presadiť zmenu. (Amnesty International, 2012)

Európska politika susedstva podporuje v svojich partnerských krajinách dodržiavanie ľudských práv, demokratizáciu, trhové hospodárstvo. Tieto hodnoty sa mohli stať určitou motiváciou alebo predlohou pre moslimskú mládež, ktorá sa aktívne zapájala a organizovala jednotlivé protesty v arabských krajinách, avšak tento predpoklad nie je možné s určitosťou potvrdiť alebo vyvrátiť.

3.1 Vplyv Arabskej jari na Európsku politiku susedstva a jej prípadnú reformu

Situácia na Blízkom východe a v severnej Afrike výrazne pomohla k otvoreniu diskusii o novej Európskej politike susedstva, prípadne o reforme dovedty existujúcej politiky, ktorá sa javila v niektorých oblastiach ako nefunkčná.

Podľa Brtnického (2011) bol problémom doterajšej politiky susedstva fakt, že Európska únia svoje partnerské krajiny nie vždy dostatočne motivovala k plneniu všetkých záväzkov. Najväčšou motiváciou je samozrejme prisľúbenie členstva v EU, to však nie je vo väčšine prípadov možné. Napríklad v roku 1987 sa Maroko uchádzalo o členstvo v Európskej únii, ale bolo odmietnuté na základe toho, že nie je európskou krajinou. Krajiny južného a východného Stredomorja boli motivované kooperovať finančnými stimulmi a vyššími úrovňami asociácie s EU, čo však prirodzene nemohlo

nahradiť plné členstvo. Ďalším problémom bolo nedostatočné dodržiavanie podmienok Európskej únie zo strany partnerských krajín. Nedostatok tejto podmienenosti bol sprevádzaný narastajúcou spoluprácou s autoritatívnymi režimami. Európska únia akceptovala nielen politické status quo v arabských krajinách, ale aj predstaviteľov týchto krajín, ako napríklad egyptského Hosniho Mubaraka, tuniského Zine El Abidine Ben Aliho alebo dokonca líbyjského Muammara Kaddáfiho, ktorí boli vnímaní ako dôležití partneri. Na druhej strane argumentuje John McCormick (2011), že prísľub vstupu na európske trhy sa stal jedným z najefektívnejších nástrojov na podporu šírenia demokracie a kapitalizmu a to hlavne vďaka využitiu európskeho modelu takzvanej soft power.

Charles Grant (2011), jeden z predstaviteľov britského think-tanku Centre for European Reform tvrdí, že revolúcie v Severnej Afrike dali Európskej únii príležitosť poučiť sa z vlastných chýb a navrhnúť novú politiku, vo väčšej miere zameranú na podporu demokracie a ľudských práv. Tiež pripomína, že táto politika by mala byť menej technokratická a viac zameraná na to, čo chcú Európska únia a jej susedia dosiahnuť politicky.

Európska komisia 8. marca 2011 vydala oznámenie „*Partnerstvo pre demokraciu a spoločnú prosperitu s južným Stredozemím*“, aby tak rýchlo reagovala na udalosti Arabskej jari. V oznámení vyzdvihla dôležitosť ľudských práv, demokracie a zodpovednej správy vecí verejných. Európska únia tiež zvýšila úsilie o podporu práv žien, snaží sa pomôcť vybudovať efektívne a nezávislé súdnictvo v celom regióne na zabezpečenie práva občanov na spravodlivý súdny proces a aj pokračovanie boja proti korupcii. (ESVČ, 2012)

V ďalšej správe Európskej komisie „*Nová reakcia na meniace sa susedstvo*“ sa píše, že na posilnenie partnerstva medzi EU, krajinami a spoločnosťami susedstva je potrebný nový prístup, ktorého cieľom bude vytvoriť a upevniť zdravé demokratické systémy, vybrať sa cestou udržateľného hospodárskeho rastu a riadiť cezhraničné prepojenia. (Európska komisia, 2011). Nová politika je založená na vzájomnej zodpovednosti a spoločnom zasadzovaní sa za všeobecné hodnoty ľudských práv, demokracie a právneho štátu a funguje na oveľa vyššom stupni diferenciácie ako tomu bolo v minulosti. EU chcela reagovať na Arabskú jar a vyslala jasné posolstvo solidarity a podpory ľudu južného Stredozemia a chcela tiež reagovať na žiadosť východných

susedov únie o užšie politické združovanie a hlbšiu hospodársku integráciu. (ESVČ, 2012)

V oboch oficiálnych dokumentoch Európska únia naznačuje, aký je nový presadzovaný prístup voči južným susedom. V minulosti presadzovala EU v rámci svojej susedskej politiky regionálnu stabilitu a bezpečnosť aj za cenu spolupráce s autoritatívnymi režimami, nový prístup sa zameriava na prebiehajúci prechod k demokracii. Súčasťou nového prístupu je zameranie sa na nové strategické oblasti v regióne, medzi ktoré možno zaradiť hlbokú a pevnú demokraciu, partnerstvo ľudí a inkluzívny rast. (Behr, 2012)

V ďalšej správe vypracovanej vysokou predstaviteľkou Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku v spolupráci s EK je predstavená nová vízia európskej susedskej politiky. Táto vízia vychádza zo vzájomnej zodpovednosti a spoločného zasadzovania sa za všeobecne platné hodnoty ľudských práv, demokracie a právneho štátu. Jej súčasťou je oveľa vyššia úroveň diferenciacie, v súlade so zásadou „viac za viac“, ktorá každej partnerskej krajine umožní rozvíjať vzťahy s Európskou úniou do tej miery, ktorá zodpovedá jej ambíciám, potrebám a kapacitám a zároveň poskytne zvýšenú finančnú podporu tým krajinám, ktoré zavádzajú ambiciózne reformy. Zásada „viac za viac“ znamená, že väčšia podpora sa ponúkne tým partnerom, ktorí reálne uskutočňujú demokratické reformy a usilujú sa o udržateľný a inkluzívny hospodársky rast. Nový politický rámec podporuje „pevne zakorenenú demokraciu“ a partnerstvá so spoločnosťami. Taktiež napomáha trvalo udržateľnému hospodárskemu a sociálnemu rozvoju, rastu a tvorbe pracovných miest, posilňuje obchodné zväzky, propaguje ďalšiu mobilitu a rozvíja regionálne partnerstvá. Z tejto vízie vychádza Európska únia, ktorá sa na základe Akčného plánu na podporu demokracie vo vonkajších vzťahoch EU snaží zaviesť diferencovaný prístup k partnerským krajinám. Podľa tohto programu sa budúca spolupráca má zameriavať na dve prioritné oblasti:

- ľudské práva, demokraciu a ďalšie hlavné prvky dobrej správy,
- ako aj na inkluzívny a udržateľný rast, ktorý bude podporovať ľudský rozvoj.

Hlavnými zásadami podpory EU pre demokratickú správu sú dialóg medzi partnermi a zameranie sa na podnety k reformám orientovaným na výsledky. Vychádzajúc

zo zásady diferenciácie sa prístup EU musí orientovať na kombináciu vhodných nástrojov a formy pomoci na úrovni jednotlivých krajín. (Európska komisia, 2012)

Nový prístup Európskej politiky susedstva je založený na štyroch princípoch. Prvým je *diferenciácia*, v rámci ktorej je potrebné uvedomiť si, že nový prístup vytvára väčšie rozdiely medzi južnou a východnou skupinou partnerských krajín v rámci ENP. Dôležitým momentom bolo uvedomenie si, že nie všetky krajiny majú záujem o rovnakú úroveň integrácie. Preto sa EU rozhodla viac podporiť bilaterálne vzťahy. Druhým princípom je zásada *viac za viac*. Podpora pokroku v oblasti reforiem je podmienená napríklad slobodnými a férovými voľbami. Na druhej strane môžu partnerské krajiny očakávať viac pomoci a spolupráce zo strany EU. Tá bude, ale opäť závisieť na úrovni podpory ľudských práv a správy vecí verejných. Treťou možnosťou, ktorá je využívaná v novom prístupe ENP je zásada *menej za menej*. Cílené sankcie a obmedzenia voči krajinám porušujúcim ľudské práva a nedodržiujúcim demokratické princípy môžu viesť k prerozdeleniu pomoci od Európskej únie občianskej spoločnosti a tiež k obmedzeniu bilaterálnej spolupráce. Posledným je takzvaný *joined-up* princíp (princíp pripojenia). Cieľom tohto princípu je väčšia spolupráca v oblasti regionálneho rozvoja s členskými štátmi EU, Európskou investičnou bankou a Európskou bankou pre rekonštrukciu a rozvoj, ale aj s ďalšími medzinárodnými darcami a inštitúciami. (Behr, 2012)

Únia tiež zintenzívnila svoju angažovanosť v susedstve, napríklad prostredníctvom poskytovania väčšej podpory partnerom, ktorí sa zaviazali k demokracii a dodržiavaniu ľudských práv, na základe zásady „viac za viac“. (ESVČ, 2012) Podpora poskytovaná krajinám v rámci *programu Spring* bude ušitá na mieru každej z nich. Krajina, ktorá prijme demokratické reformy a bude budovať svoje inštitúcie získa vďaka zásade „viac za viac“ vyššiu finančnú podporu. EU očakáva konkrétne výsledky reforiem v oblastiach ľudských práv a základných slobôd, demokratického spôsobu vládnutia, slobody združovania, zhromažďovania sa a prejavu a tiež slobody tlače a médií. Ďalej sú predpokladané zlepšenia v sektore verejnej správy, právneho štátu, v boji proti korupcii, v oblasti lepšej regulácie pre podnikanie, zvýšeného počtu malých a stredných podnikov ako aj zmiernenia vnútorných ekonomických a sociálnych nerovností. (Europa, 2011)

Európska únia je hrdá na svoj princíp viac za viac a považuje ho za stredobod novej zreformovanej politiky susedstva. Avšak existuje len málo príkladov, na ktorých by sa dalo dodržiavanie tohto princípu demonštrovať. Výnimkou je snáď nový európsky program *Spring*, v rámci ktorého je poskytnutá suma 350 miliónov EUR na priame prerozdelenie na základe zmieného princípu viac za viac. (Behr, 2012)

Záver

Európska politika susedstva je pomerne nová politika Európskej únie, ktorá vznikla v roku 2004. Jej jednotlivé zložky sa vyvíjali v priebehu času už od roku 1995, kedy bolo vytvorené Euro-Stredomorské partnerstvo. Cieľom tohto partnerstva bola spolupráca s vtedajšími susedmi EU na juhu Stredomoria. Po veľkom rozšírení únie v roku 2004 a neskôr aj v roku 2007 sa hranice celého spoločenstva posunuli na východ, čo nastolilo otázku akým spôsobom zahrnúť do spolupráce s južnými susedmi aj tých nových, východných. Z toho dôvodu vznikla politika susedstva. Neskôr v roku 2008 a 2009 boli vytvorené v rámci celej politiky dve menšie regionálne zoskupenia, teda Čiernomorská synergia a Východné partnerstvo. Spolupráca s južnými susedmi bola revidovaná pomocou novej Únie pre Stredomorie v roku 2008.

Všetky regionálne zložky politiky susedstva fungujú ako na bilaterálnej, tak aj na multilaterálnej úrovni. Každá krajina má však rôzne potreby a záujmy, tiež ako Európska únia, preto je dôležitou funkciou politiky susedstva podpora širokého spektra oblastí od ľudských práv, šírenia demokracie a dobrého vládnutia, cez hospodárske reformy, udržateľný rozvoj až po rôzne kultúrno-sociálne oblasti. Domnievam sa, že toto zameranie je vo všeobecnosti veľmi široké, čo hodnotím pozitívne nakoľko nie každý štát potrebuje pomoc v rovnakých oblastiach na rovnakej úrovni. Na druhej strane však ostáva problémom fakt, že susedné krajiny sú nedostatočne motivované k plneniu všetkých záväzkov, ktoré vyplývajú z politiky susedstva.

Témy ako ľudské práva a demokratizácia silnejú vďaka udalostiam, ktoré sa dejú vo svete posledných pár rokov. V oblasti Východného partnerstva došlo od roku 2008 k mnohým zmenám. V krajinách južného Kaukazu sa menili politické reprezentácie, na Ukrajine došlo k spätnému chodu od dobre naštartovaných demokraticky ladených zmien ku smerovaniu štátu, ktoré zamedzuje dodržiavanie ľudských práv, najmä v oblasti slobody médií či prístupu k väzneným občanom. V Bielorusku je dlhodobo neúnosná situácia vďaka vláde prezidenta Lukašenka. Bielorusko ostáva jedinou krajinou v Európe, ktorá uplatňuje trest smrti, tiež sú obmedzované slobody prejavu, politickej súťaže a mnoho ďalších. Aj z toho dôvodu používa Európska únia možnosť sankcii a s touto krajinou udržiava spoluprácu len na multilaterálnej úrovni v rámci Východného partnerstva. V krajinách na Blízkom

východe a v severnej Afrike došlo od konca roku 2010 k hromadnej vlne protestov proti režimom a politikom, ktorí vládli v jednotlivých štátoch. Následkom týchto udalostí krajiny zažívajú prechod k demokracii alebo obdobie mnohých reforiem a zmien v existujúcich zákonoch, ktoré menia dlhoročne režimy.

Cieľom tejto práce bolo nájsť odpoveď na otázku, či *Ovplyvnila Arabská jar potrebu reformovať Európsku politiku susedstva?* Samotnou odpoveďou je bezprostredná reakcia Európskej únie na vzniknutú situáciu v arabských krajinách. Takmer okamžite po vypuknutí vlny protestov a zvrhnutí režimov v Tunisku a Egypte vydala Vysoká predstaviteľka EU v spolupráci s Európskou komisiou oznámenie „Partnerstvo pre demokraciu a spoločnú prosperitu s južným Stredozemím“ a tiež správu „Nová reakcia na meniace sa susedstvo“. Súčasťou oboch správ bol prísľub nového prístupu k susedným krajinám zameraného na podporu demokracie, ľudských práv a rastu hospodárstva. Tieto kroky možno považovať za reformu existujúcej politiky susedstva, nakoľko EU bola schopná presadiť nový princíp jednania s partnerskými krajinami na základe zásady viac za viac. Táto zásada znamená, že krajina, ktorá zrealizuje viac reforiem a zmien oproti doterajšiemu stavu, môže očakávať väčšiu podporu zo strany Európskej únie. Tiež sa objavili princípy diferenciacie, menej za menej a princíp pripojenia (joined-up). Tým dala Európska únia najavo, že sa plánuje viac zameriavať na cieľnú spoluprácu so štátmi, ktoré sú ochotné prijať dôležité zmeny. Do dnešného dňa však tieto zásady nie sú úplne dodržiavané. Pôvodne bolo v práci zamýšľané zhodnotiť aj možný vplyv Európskej politiky susedstva na vznik a priebeh Arabskej jari, avšak tento predpoklad sa nepodarilo potvrdiť. Dôvodom je aj stále veľká aktuálnosť témy.

Záverom možno zhodnotiť, že Európska únia a jej politika susedstva je dobre zamýšľanou politikou, ktorá však potrebuje oveľa viac ako len zmenu svojich princípov a spôsobov financovania. Dôležité je tieto zmeny uplatňovať v praxi, motivovať krajiny k lepšej spolupráci a sankcionovať tie, ktoré sa nesnažia dodržiavať svoje záväzky vyplývajúce zo svojej účasti v rámci Európskej politiky susedstva.

Zhrnutie

Európska politika susedstva je jeden z mnohých nástrojov Európskej únie zameraný na spoluprácu so 16 partnerskými krajinami vo svojej blízkosti. Dôraz v rámci politiky je kladený na oblasť ľudských práv, demokratizáciu, právny štát, ale aj ďalšie ekonomické a sociálno-kultúrne oblasti. Hlavným cieľom práce je analyzovať politiku susedstva a jej ľudsko-právne a demokratizačné aspekty. Úvodná kapitola prezentuje vo všeobecnosti Európsku politiku susedstva a jej jednotlivé časti. V druhej časti práce sú na konkrétnych príkladoch rozpracované vybrané aspekty ľudských práv, akými je napríklad sloboda prejavu alebo podpora demokracie a demokratizácia. Ďalšia časť sa venuje Arabskej jari, novému fenoménu v medzinárodnej politike. Skúmaný je možný vplyv tohto fenoménu na reformu Európskej politiky susedstva. Záver práce poskytuje základnú analýzu celej skúmanej problematiky.

Kľúčové slová: Európska politika susedstva; ľudské práva; demokratizácia; Arabská jar

Summary

European Neighbourhood Policy is one of the many instruments of the European Union centred on cooperation with 16 partner countries in its neighbourhood. The emphasis of the policy is on human rights, democratisation, rule of law, but as well as on other economic and socio-cultural areas. The main objective of this thesis is to analyse neighbourhood policy and its human rights and democratisation aspects. Introductory chapter presents the European neighbourhood policy and its detailed parts in general. In the second part of the thesis, there are developed some aspects of human rights with concrete examples such as a freedom of expression or promotion of democracy and democratisation. The next section is devoted to the Arab Spring, a new phenomenon in international politics. There is examined the possible impact of the phenomenon on a reform of the European Neighbourhood policy. The conclusion of the thesis provides a basic analysis of all examined problems.

Key words: European Neighbourhood Policy; Human Rights; Democratization; Arab Spring

Zoznam zdrojov

- Amnesty International.** (2012) *Amnesty International Report 2012. The State of the World's Human Rights*. [on-line]. Londýn: Amnesty International Ltd., Peter Benenson House. [cit. 2013-04-10]. Dostupné z WWW: <http://files.amnesty.org/air12/air_2012_full_en.pdf>.
- BEHR, Timo.** (2012) *After the revolution: The EU and the Arab transition*. [on-line]. Paris: Notre Europe (think tank) [cit. 2013-04-19]. Dostupné z WWW: <http://www.notre-europe.eu/media/EU_ArabTransition_T.Behr_NE_April2012.pdf>.
- BILČÍK, Vladimír, DULEBA Alexander, NAJŠLOVÁ Lucia.** (2007) *Čiernomorská Synergia ako súčasť EPS. Odporúčania pre politiku SR*. [on-line]. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n. o. (think-tank) [cit. 2013-03-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.sfpa.sk/dokumenty/projekty/98>>.
- BRTNICKÝ, Michael.** (2011) *The Arab Revolts: an Impetus towards Reassessment of the European Union's foreign policy?* [on-line] *Contemporary European Studies* 2/2011, s. 41 – 53 [cit. 2012-12-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.ces.upol.cz/pic/item/pdf/70.pdf>>.
- CARDWELL, Paul James.** (2010) *Euro Med, European Neighbourhood Policy and the Union for the Mediterranean: Overlapping Policy Frames in the EU's Governance of the Mediterranean**. [on-line]. *Journal of Common Market Studies* 2011, Vol. 49, No. 2, Blackwell Publishing Ltd., s. 219 – 241. [cit. 2013-03-25]. Dostupné z WWW: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5965.2010.02119.x/pdf>>.
- Council of the European Union.** (2005) *EU annual report on human rights 2005*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- EMERSON, Michael.** (2005) *Democratisation in the European Neighbourhood*. [on-line]. Brusel: The Centre for European Policy Studies. (think tank) [cit. 2013-04-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.ceps.eu/book/democratisation-european-neighbourhood>>.
- EU Neighbourhood Info Centre.** (nedatované) *Strengthening the Role of Women in the Neighbourhood*. [on-line]. Brusel. [cit. 2013-04-12]. Dostupné z WWW: <http://www.enpi-info.eu/main.php?id=274&id_type=3>.
- Europa.** (2011) *EU response to the Arab Spring: the SPRING Programme*. [on-line]. Brusel: European Union Press releases. MEMO/11/636. [cit. 2013-03-25]. Dostupné z WWW: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-636_en.htm>.

European Commission (EC). (2007) *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Black Sea Synergy – A New Regional Cooperation Initiative.* [on-line]. Brusel. [cit. 2013-03-16]. Dostupné z WWW:

<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_en.pdf>.

EC. (2008) *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Report on the first year of implementation of the Black Sea Synergy.* [on-line]. Brusel. [cit. 2013-03-16]. Dostupné z WWW:

<http://eeas.europa.eu/blacksea/doc/com08_391_en.pdf>.

EC. (2010) *The Policy: What is the European Neighbourhood Policy?* [on-line]. Brusel. [cit. 2012-12-21]. Dostupné z WWW:

<http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm>.

EC. (2012 a) *Joint communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Eastern Partnership: A Roadmap to the autumn 2013 Summit.* [on-line]. Brusel. [cit. 2013-03-19]. Dostupné z WWW:

<http://ec.europa.eu/world/enp/docs/2012_enp_pack/e_pship_roadmap_en.pdf>.

EC. (2012 b) *Enlargement – Check current status.* [on-line]. Brusel. [cit. 2013-03-26].

Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/enlargement/countries/check-current-status/index_en.htm>.

EC. (2013 a) *ENP Package – Algeria.* [on-line]. Memo/13/241, Brusel. [cit. 2013-03-29].

Dostupné z WWW:

<http://ec.europa.eu/world/enp/docs/2013_enp_pack/2013_memo_algeria_en.pdf>.

EC. (2013 b) *ENP Package – Libya* [on-line]. Memo/13/250, Brusel. [cit. 2013-04-17].

Dostupné z WWW: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-250_en.htm>.

EC. (2013 c) *ENP Package – Syria* [on-line]. Memo/13/255, Brusel. [cit. 2013-04-17].

Dostupné z WWW: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-255_en.htm>.

European Commission Democracy and Human Rights. (nedatované a) *The European Instrument for Democracy and Human Rights.* [on-line]. Brusel. [cit. 2013-04-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.eidhr.eu/home>>.

European Commission Democracy and Human Rights. (nedatované b) *EIDHR Democracy.* [on-line]. Brusel. [cit. 2013-04-10]. Dostupné z WWW:

<<http://www.eidhr.eu/highlights/democracy>>.

European External Action Service (EEAS). (nedatované a) *Belarus.* [on-line]. Brusel. [cit. 2013-04-17]. Dostupné z WWW: <http://eeas.europa.eu/belarus/index_en.htm>.

EEAS. (nedatované b) *The Barcelona Process* [on-line]. Brusel. [cit. 2013-03-26]. Dostupné z WWW: <http://eeas.europa.eu/euromed/barcelona_en.htm>.

EEAS. (nedatované c) *Black Sea Synergy*. [on-line]. Brusel. [cit. 2013-03-17]. Dostupné z WWW: <http://eeas.europa.eu/blacksea/index_en.htm>.

European Parliament. (2013) *Armenia's 2013 presidential elections: calm but no real competition*. [on-line]. Brusel: EP/News [cit. 2013-04-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.europarl.europa.eu/news/en/pressroom/content/20130218IPR05915/html/Armenia's-2013-presidential-elections-calm-but-no-real-competition>>.

Európska komisia (EK). (2006) *Spolupracujeme – Európska politika susedstva*. [on-line]. Brusel. [cit. 2013-03-21]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/information/enp_brochure_sk.pdf>.

EK. (2011) *Spoločné oznámenie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov – Nová reakcia na meniace sa susedstvo*. [on-line]. Brusel. [cit. 2012-12-21]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0303:FIN:SK:PDF>>.

EK. (2012) *Spoločná správa Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov – Vykonávanie Akčného programu na podporu demokracie vo vonkajších vzťahoch EU*. [on-line]. Brusel. [cit. 2012-12-23]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=JOIN:2012:0028:FIN:SK:PDF>>.

Európsky parlament. (2011). *Sacharovovu cenu za rok 2011 získajú predstavitelia arabskej jari*. [on-line]. Brusel: EP/Spravodajstvo. [cit. 2013-04-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/content/20111014FCS29297/2/html/Sacharovu-cenu-za-rok-2011-z%C3%ADskaj%C3%BA-predstavitelia-arabskej-jari>>.

Európska služba pre vonkajšiu činnosť (ESVČ). (nedatované) *EU a ľudské práva*. [on-line]. Brusel. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z WWW: <http://eeas.europa.eu/human_rights/index_sk.htm>.

ESVČ. (2012) *Ľudské práva a demokracia vo svete. Správa o činnosti EU v roku 2011*. [on-line]. Brusel. [cit. 2013-04-08]. Dostupné z WWW: <http://eeas.europa.eu/human_rights/docs/2011_hr_report_sk.pdf>.

Freedom House. (2010 a) *Women's Rights in the Middle East and North Africa 2010 – Tables and Graphs*. [on-line]. [cit. 2013-04-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/269.pdf>>.

Freedom House. (2010 b) *Women's Rights in the Middle East and North Africa 2010 – Methodology*. [on-line]. [cit. 2013-04-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/247.pdf>>.

GATEV, Ivaylo. (2011) *The European Union and Eastern Europe*. In: WUNDERLICH, Jens-Uwe, BAILEY, David J. (eds.) *The European Union and Global Governance*. Londýn: Routledge Taylor and Francis Group, s. 285 – 293. ISBN 978-1-8574-3509-2.

Generálny sekretariát Rady. (2012) *Európska rada v roku 2011*. [on-line]. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií EU. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z WWW: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QCAO11001SKC.pdf>.

GRANT, Charles. (2011) *A new neighbourhood policy for the EU* [on-line]. Londýn: Centre for European Reform (think-tank). [cit. 2012-12-20]. Dostupné z WWW: <http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/pb_grant_neighbourhood_11march11-170.pdf>.

Hands off Cain. (2012) Country status on the Death Penalty (as of 18 September 2012). [on-line]. Rome [cit. 2013-04-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.handsoffcain.info/bancadati/index.php?tipotema=arg&idtema=16000641>>.

Human Rights Watch. (2013) *World Report 2013. Events of 2012*. [on-line]. New York, NY: Seven Stories Press. [cit. 2013-04-15]. Dostupné z WWW: <http://www.hrw.org/sites/default/files/wr2013_web.pdf>.

KHASSON Viktoriya, VASILYAN Syuzanna, VOS Hendrik. (2008) „Everybody Needs Good Neighbours“: *The EU and its Neighbourhood*. In: ORBIE, Jan. (ed.) *Europe's Global Role. External Policies of the European Union*. Surrey: Ashgate Publishing Limited. ISBN 978-0-7546-7721-5.

KEUKELEIRE, Stephan; MACNAUGHTAN, Jennifer. (2008) *The foreign policy of the European Union*. Basingstoke; New York, N.Y.: Palgrave Macmillan. ISBN 978-1-4039-4722-2.

KUCHYŇKOVÁ, Petra. (2009) *Role Východního partnerství v energetické politice Evropské unie*. [on-line]. Mezinárodní politika – Východní partnerství, roč. XXXIII, č. 4., s. 24-27. Praha:

Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i. [cit. 2013-03-31]. Dostupné z WWW: <http://www.dokumenty-iir.cz/MP/MPArchive/2009/MP04_09_lore.pdf>.

LANG, Kai-Olaf. (2009) *Více než jenom Rusko: Německo a evropská východní politika*. [on-line]. Mezinárodní politika – Východní partnerství, roč. XXXIII, č. 4., s. 9-11. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i. [cit. 2013-03-31]. Dostupné z WWW: <http://www.dokumenty-iir.cz/MP/MPArchive/2009/MP04_09_lore.pdf>.

MCCORMICK, JOHN. (2011) *European Union Politics*. Basingstoke, Hampshire; New York, NY: Palgrave Macmillan, s. 431 – 435. ISBN 978-0-2305-7707-7.

MEDEA Institute. (nedatované) *Euro-Mediterranean Cooperation (historical)*. [on-line]. Brusel: European Institute for Research on Mediterranean and Euro-Arab Cooperation (think-tank). [cit. 2013-03-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.medeabe/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/euro-mediterranean-cooperation-historical/>>.

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky. (2012) *Zahraničná politika – Európske záležitosti – Východné partnerstvo*. [on-line]. Bratislava [cit. 2013-03-19]. Dostupné z WWW: <http://www.mzv.sk/sk/zahranicna__politika/europske_zalezitosti-vychodne_partnerstvo>.

MUNGIU-PIPPIDI, Alina. (2005) *EU Enlargement and Democracy Process*. [on-line]. In: EMERSON, Michael. (ed.) *Democratisation in the European Neighbourhood*. Brusel: The Centre for European Policy Studies. (think tank) [cit. 2013-04-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.ceps.eu/book/democratisation-european-neighbourhood>>.

PUDDINGTON, Arch. (2013) *Freedom in the World 2013: Democratic Breakthroughs in the Balance*. [on-line]. Freedom House. [cit. 2013-04-09]. Dostupné z WWW: <http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/FIW%202013%20Booklet%20-%20for%20Web_0.pdf>.

ROSE, Richard. (2009) *Democratic and Undemocratic States*. In: HAERPFER, Christian W.; BERNHAGEN, Patrick; INGLEHART, Ronald F.; WELZEL, Christian. (eds.) *Democratization*. New York, NY: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-923302-1

Secretariat of the Union for the Mediterranean. (2013) *History*. [on-line]. Barcelona [cit. 2013-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.ufmsecretariat.org/en/history/>>.

SMITH, Karen E. (2005) *The Outsiders: The European Neighbourhood Policy*. [on-line]. International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 81, No. 4, Britain and

Europe: Continuity and Change 07/2005, s. 757-773. [cit. 2012-12-21]. Dostupné z WWW:
<<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3569673.pdf?acceptTC=true>>.

THIM, Michal. (2009) *Východní partnerství: světlo na konci tunelu východní politiky Evropské unie?* [on-line]. Mezinárodní politika – Východní partnerství, roč. XXXIII, č. 4., s. 4-6. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i. [cit. 2013-03-31]. Dostupné z WWW:
<http://www.dokumenty-iir.cz/MP/MPArchive/2009/MP04_09_lore.pdf>.

United Nations Human Rights. (2013). *What are human rights?* [on-line]. New York: Office of High Commissioner for Human Rights. [cit. 2013-04-05]. Dostupné z WWW:
<<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Pages/WhatareHumanRights.aspx>>.

Zoznam príloh

- Tabuľka č. 1:** Stav slobody, politických práv a občianskych slobôd v partnerských štátoch EU v rámci politiky susedstva za rok 2012
- Tabuľka č. 2:** Stav používania trestu smrti ako najvyššieho trestu v jednotlivých krajinách v susedstve Európskej únie k roku 2012
- Tabuľka č. 3:** Práva žien v krajinách severnej Afriky a Blízkeho východu medzi rokmi 2004 – 2009

Prílohy

Tabuľka č. 1

Stav slobody, politických práv a občianskych slobôd v partnerských štátoch EU v rámci politiky susedstva za rok 2012

Štát	Status slobody v danom štáte	Politické práva	Občianske slobody
Alžírsko	Neslobodný	6	5
Arménsko	Čiastočne slobodný	5 ▲	4
Azerbajdžan	Neslobodný	6	5
Bielorusko	Neslobodný	7	6
Egypt	Čiastočne slobodný ▲	5 ▲	5
Gruzínsko *	Čiastočne slobodný	3 ▲	3
Izrael *	Slobodný	1	2
Jordánsko	Neslobodný	6	5
Libanon	Čiastočne slobodný	5	4
Líbya *	Čiastočne slobodný ▲	4 ▲	5 ▲
Maroko	Čiastočne slobodný	5	4
Moldavsko *	Čiastočne slobodný	3	3
Palestínska samospráva ¹⁷	Neslobodný	6; 6	6; 5
Sýria	Neslobodný	7	7
Tunisko *	Čiastočne slobodný	3	4
Ukrajina *	Čiastočne slobodný	4	3

Zdroj: Puddington (2013).

* označuje stav krajiny, ktorá sa vyznačuje takzvanou volebnou demokraciou .

▲ ▼ smer hore alebo dolu označuje zlepšenia, prípadne zhoršenia stavu od posledného prieskumu

Metodológia: Každý štát má priradenú hodnotu od 1 do 7 pre politické práva aj občianske slobody. Hodnota 1 predstavuje najväčšiu a hodnota 7 naopak najmenšiu slobodu. Ďalej sa vytvárajú ratingy na základe celkového počtu bodov, kedy každá krajina dostane 10 politicko-právnych a 15 občiansko-slobodných otázok, ktoré sú hodnotené na stupnici od 0 (najnižší stupeň) do 4 bodov (najvyšší stupeň) za otázku. Priemer z oboch ratingov určuje celkový status krajiny: *slobodný* (1.0 – 2.5), *čiastočne slobodný* (3.0 – 5.0), alebo *neslobodný* (5.5 – 7.0).

¹⁷ Palestínska samospráva je zložená z Pásma Gazy (prvá hodnota) a Západného pobrežia (druhá hodnota)

Tabuľka č. 2

Stav používania trestu smrti ako najvyššieho trestu v jednotlivých krajinách v susedstve Európskej únie k roku 2012

Štát	Trest smrti – Stav v danej krajine
Alžírsko	Pozorovaný, uplatňuje sa moratórium na trest smrti
Arménsko	Zakázaný ústavou
Azerbajdžan	Zakázaný ústavou
Bielorusko	Uplatňovaný
Egypt	Uplatňovaný
Gruzínsko	Zakázaný ústavou
Izrael	Zakázaný ústavou
Jordánsko	Uplatňovaný
Libanon	Uplatňovaný
Líbya	Uplatňovaný
Maroko	Neuplatňovaný (od r. 1993)
Moldavsko	Zakázaný ústavou
Palestínska samospráva	Uplatňovaný
Sýria	Uplatňovaný
Tunisko	Neuplatňovaný (od r. 1991)
Ukrajina	Zakázaný ústavou

Zdroj: Hands off Cain (2012), upravené autorkou.

Tabuľka č. 3

Práva žien v krajinách severnej Afriky a Blízkeho východu medzi rokmi 2004 – 2009

Štát	Nediskriminácia a prístup k spravodlivosti	Autonómia, bezpečnosť a sloboda	Ekonomické práva a rovné príležitosti	Politické práva a občiansky názor	Sociálne a kultúrne práva
Alžírsko	3,1	3,0	3,0	3,0	3,0
Egypt	3,0	2,9	2,9	2,7	2,6
Jordánsko	2,7	2,7	2,9	2,9	2,8
Libanon	2,9	3,0	3,0	2,9	3,1
Líbya	2,4	2,6	2,8	1,8	2,5
Maroko	3,1	3,2	2,8	3,1	2,9
Palestína	2,6	2,4	2,9	2,7	2,6
Sýria	2,7	2,3	2,9	2,2	2,5
Tunisko	3,6	3,4	3,2	3,1	3,3

Zdroj: Freedom House (2010 a), upravené autorkou.

Metodológia: Výsledky sú spracované na základe zoznamu otázok zameraných na kritické oblasti ženských práv a slobôd. Každá krajina bola ohodnotená na základe jednotlivých otázkach na stupnici od jedna do päť. Hodnota 1 predstavuje najnižšiu úroveň, kedy krajina s týmto hodnotením potláča takmer všetky práva žien. Ženy sa tiež stretávajú s diskrimináciou na základe genderu. Naopak krajiny s hodnotou 5 sú na najvyššej úrovni z hľadiska dodržiavania ženských práv a slobôd a v týchto štátoch takmer nedochádza k genderovej diskriminácii. (Freedom House, 2010 b)